

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Т.О. Чайка

Кредитування підприємств

Курс лекцій

Миколаїв
2014

Затверджено на засіданні кафедри фінансів і кредиту обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від **21.01.2014 р.**, протокол № 7.

ЗМІСТ

1. АНОТАЦІЯ	4
2. МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ДИСЦИПЛІНИ	6
ТЕМА 1	7
Засади банківського кредитування і прийняття рішень щодо надання позик	7
ТЕМА 2	11
Кредитний портфель комерційного банку, його класифікація та аналіз.....	12
ТЕМА 3	17
Необхідність та сутність кредитування підприємств.....	17
ТЕМА 4	21
Банківське кредитування підприємств.....	21
ТЕМА 5	25
Небанківське кредитування підприємств	25
ТЕМА 6	32
Особливості кредитування підприємств АПК	32
ТЕМА 7	38
Створення резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій	38
4. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ, ЗАКОНОДАВЧО- НОРМАТИВНИХ АКТІВ	43

1. АНОТАЦІЯ

Мета: оволодіти комплексом знань і навичок у сфері банківського кредитування, процес та організація контролю за діяльністю комерційних банків у напрямку кредитування підприємств.

Завдання: навчити студентів особливостей організації кредитного процесу в банку та специфіки окремих видів кредитних операцій з підприємствами: контокоррентного кредиту, овердрафту, споживчого та іпотечного кредитів, кредитів, пов'язаних з вексельним обігом, факторингу, лізингу, форфейтингу тощо, а також аналізу особливостей контролю достатнього рівня ліквідності та платоспроможності комерційних банків.

Предмет: кредитні відносини з підприємствами

Змістові модулі: Засади банківського кредитування і прийняття рішень щодо надання позик. Кредитний портфель комерційного банку, його класифікація та аналіз. Необхідність та сутність кредитування підприємств. Класифікація кредитів, що надаються підприємствам. Кругообіг коштів підприємств та необхідність залучення кредитів Створення резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій.

АННОТАЦИЯ

Цель: овладеть комплексом знаний и привычек в сфере банковского кредитования и организации контроля за деятельностью коммерческих банков.

Задача: научить студентам особенностей организации кредитного процесса в банке и специфики отдельных видов кредитных операций: контокоррентного кредита, кредита за овердрафтом, потребительского и ипотечного кредитов, кредитов, связанных с вексельным обращением, факторинга, лизинга, форфейтинга и т.п., а также анализа особенностей контроля достаточного уровня ликвидности и платежеспособности коммерческих банков.

Предмет: кредитные отношения с предприятиями.

Содержательные модули: Основы банковского кредитования и принятия решений о предоставлении займов. Кредитный портфель коммерческого банка, его классификация и анализ. Необходимость и сущность кредитования предприятий. Классификация кредитов, предоставляемых предприятиям. Кругооборот средств предприятий и необходимость привлечения кредитов Создание резерва для покрытия возможных потерь от кредитных операций.

ANNOTATION

Goal: master the complex knowledge and skills in the field of banking lending and oversight of commercial banks.

Tasks: to teach students the process characteristics of the loan at the bank and the specificity of certain types of credit transactions: kontokorentnoho loan, overdraft credit, consumer and mortgage loans, loans related to the circulation of bills, factoring, leasing, forfeiting, etc., and analysis features of control sufficient level of liquidity and solvency of commercial banks.

Subject: credit relationships and credit risks

Content modules: The principles of bank lending and making decisions on granting loans. Commercial bank loan portfolio, its classification and analysis. The necessity and nature of lending companies. Classification of loans provided to businesses. Making provision for possible loan losses.

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ, ОБ'ЄКТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Робоча програма ув'язана із Законом України "Про вищу освіту", інструктивними вказівками Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, відповідає нормативній програмі професійно-орієнтованих дисциплін, нормативній програмі фундаментального циклу підготовки бакалаврів (спеціалістів) напряму "Економіка та підприємництво", Положенню Миколаївського державного аграрного університету про структурно-модульну систему навчання, затверджене рішенням вченої ради університету.

Дисципліна "Кредитування підприємств" надає знання з питань сутності кредитування підприємств: кругообіг коштів підприємства та необхідність залучення кредитів; форми кредитів, які використовуються у господарській діяльності підприємств, а також практичних навичок: укладання кредитного договору; нарахування процентних платежів за кредитом; супровід кредитної справи позичальника.

Мета: оволодіти комплексом знань і навичок у сфері банківського кредитування, процес та організація контролю за діяльністю комерційних банків у напрямку кредитування підприємств.

Завдання: навчити студентів особливостей організації кредитного процесу в банку та специфіки окремих видів кредитних операцій з підприємствами: контокорентного кредиту, овердрафту, споживчого та іпотечного кредитів, кредитів, пов'язаних з вексельним обігом, факторингу, лізингу, форфейтингу тощо, а також аналізу особливостей контролю достатнього рівня ліквідності та платоспроможності комерційних банків.

Предмет: кредитні відносини з підприємствами

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- методи нарахування процентних платежів за кредитом;
- економічну природу кредитних відносин, сутність резерву для покриття можливих втрат.

Студентам необхідно вивчити специфіку видів кредитних операцій з підприємствами:

- контокорентного кредиту;
- кредиту за овердрафтом;
- споживчого та іпотечного кредитів;
- кредитів пов'язаних з вексельним обігом;
- факторингу, форфейтингу;
- кредитування підприємств АПК.

Студенти повинні вміти:

- користуватися методами оцінки кредитоспроможності клієнта – юридичної особи;
- володіти заходами економічного аналізу в банківській сфері;
- правильно оцінювати ситуацію з приводу прийняття рішення про надання кредитів підприємствам;
- володіти методами нарахування процентних платежів за кредитом.

3. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1

Засади банківського кредитування і прийняття рішень щодо надання позик

1. Сутність і види банківського кредиту.
2. Кредитна політика банку.
3. Форми забезпечення кредиту.
4. Інструменти забезпечення повернення банківського кредиту. Порядок розрахунку ціни кредиту.

1. Сутність і види банківського кредиту.

Під кредитом розуміють економічні відносини з приводу передачі грошових коштів у тимчасове користування за плату і на основі повернення.

Починаючи з XII ст. діяла комплексна система кредиту в Європі, а також у Вавілоні, Єгипті та Сирії. Перші зародження кредиту у них були не менше 300 тис. років тому.

На території сучасної України застосування кредиту почало своє існування, про яке свідчать записи у «Львівській книзі» з 1382 року і закінчується ця книга у 1389 році.

Назва кредиту в перекладі з латинської мови означає вірю, довіряю, а також з французької – борг, позичка.

Найголовніше в кредитуванні це довіра.

Довіра – це фундамент кредитних відносин, одна з найважливіших передумов виникнення кредиту.

Причини виникнення та існування кредиту:

- потреба організації виробництва коштів за відсутністю власних;
- потреба продати вироблений товар за відсутності коштів для його купівлі у покупця;
- тимчасове вивільнення коштів в одній сфері економіки у результаті нерівномірного кругообігу індивідуальних капіталів і наявності потреби в них в іншій сфері економіки.
- наявність непередбачуваних обставин (кліматичних, економічних, стихійних лих тощо), які спричиняють неплатоспроможність суб'єктів економіки та потребу у додаткових коштах.

Кредити, які надаються банками, можна класифікувати за різними ознаками.

За строками користування банківські кредити поділяють на:

- короткострокові (до 1 року) - надаються банками позичальникам на цілі поточної господарської діяльності у разі виникнення у них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді;
- середньострокові (до 3 років) - надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень;
- довгострокові (понад 3 роки) - надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень. Об'єктами кредитування - капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, приватизацію та інше.

За забезпеченням виділяють такі види банківського кредиту:

- забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами); вартість застави звичайно перевищує суму кредиту;
- гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- незабезпечені (бланкові кредити).

Відповідно до Положення НБУ "Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків" банківські позики поділяють на п'ять груп: стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні.

Стандартні позики характеризуються мінімальним ступенем ризику (2%), що відповідає умовам стабільного фінансового стану позичальника.

Субстандартні позики — це позики з підвищеним ризиком (ступінь ризику — 20%). Фінансовий стан позичальника на момент оцінки при такому виді банківського кредиту викликає серйозні побоювання.

Сумнівними є кредити (ступінь ризику — 50%), повернення яких викликає сумнів у банку (пролонговані і прострочені кредити). Пролонгація означає продовження терміну погашення позики після настання договірних строків погашення через фінансову неспроможність позичальника. Простроченими є позики, не повернені банкові у встановлений строк. У разі прострочення терміну повернення позики банк може відповідно до чинного законодавства використати своє заставне право, тобто спрямувати виручку від реалізації заставного майна безпосередньо на погашення позички.

Безнадійними (до погашення) є позики, які не можуть бути повернені і збереження яких на балансі банку як активу не має сенсу (ступінь ризику — 100%). Вони списуються у встановленому порядку.

В банківській практиці сумнівні, незабезпечені та безнадійні позики відносять до категорії проблемних кредитів.

За методами надання виділяють такі види банківських кредитів:

1) у разовому порядку (кредити надаються з простих позичкових рахунків для обслуговування конкретних комерційних операцій);

2) відповідно до відкритої кредитної лінії (кредитна лінія — це оформлена договором згода банку надавати позичальникові кредити протягом певного часу до певної заздалегідь визначеної максимальної величини — ліміту кредитування);

Особливості таких видів кредиту:

Револьверний кредит — це позика, що надається банком клієнту в межах встановленого ліміту заборгованості, який використовується повністю або частинами і відновлюється в міру погашення раніше виданого кредиту. Револьверний кредит це багаторазово поновлюваний кредит. Постійне відновлення позики в умовах тривалих відносин банку і клієнта — характерна особливість револьверного кредиту. Протягом періоду дії револьверного кредиту клієнт неодноразово позичає і повертає борг. Револьверний кредит часто-густо надається на умовах бланкової позики. До категорії револьверних кредитів, як правило, включаються позики, що надаються фізичним особам за кредитними картками.

Класичним методом надання позик в умовах ринкової економіки вважається контокорентний кредит. Цей вид банківського кредиту надається клієнтам, що мають у даному банку поточний рахунок. Контокорентний кредит органічно поєднує кредитне і розрахунково-касове обслуговування клієнта на основі відкриття єдиного активно-пасивного контокорентного рахунка. Банк бере на себе всі операції клієнта за поточними вимогами та зобов'язаннями.

Обсяг і строки контокорентного кредиту визначаються господарськими потребами клієнта, але в межах встановленого в кредитному договорі ліміту. Ліміт кредитування для кожного позичальника встановлюється індивідуально залежно від його фінансового стану і репутації. У межах ліміту кредитування позичальник отримує широкі можливості для маневрування обіговими коштами. Клієнт на основі контокорентного кредиту може оперативіно без узгодження з банком поповнювати свій поточний рахунок відповідною сумою грошей.

Овердрафт (англ. — перевищення кредиту) є специфічним різновидом контокорентного кредиту; це сума, в межах якої банк кредитує власника поточного рахунку. При овердрафті банк у межах узгодженого ліміту проводить платежі за клієнта на суму, що перевищує залишок коштів на його поточному рахунку. В результаті на рахунку позичальника виникає дебетове сальдо, яке й виражає суму його заборгованості перед банком. Із від'ємного

залишку на рахунку банк стягує відсоток, як за звичайний кредит. Правом на отримання овердрафтного кредиту користуються особливо надійні клієнти банку. Овердрафт, як правило, використовується в сучасній західній банківській практиці для кредитування приватних осіб на поточні потреби.

- 3) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання);
- 4) за потребою.

За методами погашення банківські кредити поділяються на такі, що погашаються:

- водночас;
- у розстрочку;
- достроково (за вимогою кредитора або за заявою позичальника);
- з регресією платежів;
- після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

За формою залучення (організації) банківський кредит поділяється на:

- двосторонній (комерційний банк — позичальник);
- консорціумний;
- "дзеркальний";
- багатосторонній (паралельний).

Банківський консорціум — тимчасове добровільне об'єднання комерційних банків для розв'язання конкретних господарських завдань. Банки — учасники консорціуму зберігають свою господарську самостійність і можуть брати участь у діяльності інших об'єднань. Банківський консорціум надає кредит позичальникові в такі способи: шляхом акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредитів суб'єктам господарської діяльності; шляхом гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків — кредитування здійснюється при цьому залежно від потреби у кредиті; шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції (див. Положення НБУ "Про порядок здійснення консорціумного кредитування" від 21 лютого 1996 р.).

Банківські консорціуми створюються з метою акумуляції кредитних ресурсів як в національній, так і в іноземній валюті, для здійснення кредитування господарських програм із значними обсягами фінансування, зменшення кредитних ризиків, дотримання нормативного показника максимального розміру ризику на одного позичальника. Консорціумний кредит може надаватися банками різних країн для кредитування зовнішньоекономічної діяльності.

Різновидом консорціумного кредиту є паралельний кредит. При паралельному кредитуванні в угоді беруть участь два або більше банків, які самостійно ведуть переговори з позичальником. Банки-кредитори узгоджують між собою умови кредитування, щоб у підсумку укласти кредитний договір із загальними для всіх учасників умовами. Кожний банк самостійно надає позичальникові визначену частку кредиту, дотримуючись загальних, узгоджених з іншими банками-кредиторами, умов кредитування.

На основі багатосторонніх банківських кредитів з'являється можливість здійснювати великі довгострокові кредитні проекти для задоволення, насамперед, потреб інвестиційної сфери.

При класифікації банківських кредитів використовуються й інші критерії виділення тих чи інших видів позик. Це джерела залучення (внутрішні позики, в межах своєї країни; зовнішні, тобто міжнародні позики); економічне призначення (зв'язані позички і незв'язані позички, в яких не зазначається об'єкт кредитування); вид відсоткової ставки (позички з фіксованою ставкою; позички з плаваючою ставкою; позички із змішаною ставкою) тощо.

2. Кредитна політика банку

З метою забезпечення ефективної кредитної діяльності банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують практичні механізми її реалізації.

Кредитна політика банку — це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поверненості, строковості, цільового використання, забезпеченості, платності.

Основними етапами розробки кредитної політики банку є:

1. Аналіз кредитної діяльності банку в попередньому періоді, який має на меті визначення динаміки обсягу, складу та рівня ефективності цієї діяльності, а саме, аналізують:

- загальний обсяг кредитного обігу;
- обіг та рівень використання кредитного потенціалу;
- структуру кредитного обігу за окремими формами та видами кредиту;
- питому вагу неповернених кредитів;
- середній рівень процентних ставок загалом та в тому числі за формами та видами кредиту тощо.

2. Дослідження факторів зовнішнього кредитного середовища та прогнозування розвитку, що має на меті визначення впливу форм державного регулювання економічного стану країни тощо.

3. Оцінка внутрішнього ресурсного потенціалу банку та можливість його розвитку, а саме:

- розмір статутного капіталу банку та можливість його нарощення;
- рівень прогресивності інноваційних технологій у галузі кредитного менеджменту;
- ефективність діючої структури та методів управління кредитної діяльності.

4. Формування системи стратегічних цілей кредитної політики є найбільш відповідальним етапом. Вони повинні бути узгоджені зі стратегічними цілями банку, мати альтернативний характер та визначати основні напрями стратегії у галузі кредитування.

5. Обґрунтування типу кредитної політики. Критерієм такого обґрунтування виступає рівень ризику цих операцій, які будуть здійснюватись у процесі кредитування. Зі загальної сукупності виокремлюють три типи кредитної політики:

- 1) консервативний;
- 2) помірний;
- 3) агресивний.

6. Розробка основних параметрів організації кредитного процесу та визначення ступеня відповідальності кредитних менеджерів різного рівня. Цей етап має на меті визначення алгоритмів дій щодо прийняття відповідних управлінських рішень за кредитами, що стосується встановлення конкретних вимог, а саме:

- до прийняття на розгляд кредитної заявки від клієнта;
- до перевірки окремих даних, наведених у кредитній заявці;
- до процедури інкасації дебіторської заборгованості за наданими кредитами.

7. Формування механізму контролю за здійсненням кредитної політики, що має на меті розробку системи заходів щодо її реалізації в певному періоді.

8. Загальна оцінка розробленої кредитної політики банку. Вона включає:

- внутрішню збалансованість цільових показників за окремими напрямами кредитної політики банку;
- допустимість рівня ризиків, економічний ефект, пов'язаний із реалізацією кредитної політики тощо.

3. Форми забезпечення кредиту

Кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі договорів, що укладаються між кредитором і позичальником тільки в письмовій формі, які визначають взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не можуть змінюватися в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Основні розділи кредитної угоди:

- свідчення і гарантії;
 - характеристика кредиту;
 - зобов'язуючі умови;
 - умови, що забороняють зазначені дії, що не повинні бути здійсненні позичальником;
 - невиконання умов кредитної угоди. Наводяться випадки, що варто трактувати як «невиконання або порушення договору»:
1. несплата чергового платежу за позичкою;
 2. порушення однієї з обмежуючих умов, що забезпечують оголошення банкрутства чи ліквідації справи.
- санкції у разі порушення умов угоди.

4. Інструменти забезпечення повернення банківського кредиту. Порядок розрахунку ціни кредиту

Забезпечення повернення кредиту - це складна цілеспрямована діяльність банків, яка включає систему організаційних, економічних і правових заходів, що складають особливий механізм, який визначає засоби видачі кредитів, джерела, терміни і засоби їхнього погашення, а також документацію, що забезпечують повернення кредиту.

Джерелами повернення кредиту є:

- первинні (прибуток позичальника, а саме для юридичних осіб це виторг у готівковій або безготівковій формі, для фізичних осіб це заробітна плата та інші надходження);
- вторинні (виторг від реалізації закладеного майна, перерахування коштів гарантом або страховою організацією).

Інструменти забезпечення повернення банківського кредиту:

- банк намагається мати справу з тим кого він давно знає;
- банк обмежує термін кредитування;
- банк поступово розвиває свої кредитні відносини з клієнтами включаючи і тих з якими він уже працює;
- банк по можливості формалізує процеси видання кредитів;
- банк домагається, щоб максимальне число кредитів мало забезпечення в тій чи іншій формі, при цьому, по можливості широко диференціюються умови кредитування різних клієнтів;
- банк активно утримується від прийняття як забезпечення своїх кредитів неліквідного товару або іншого подібного товару;
- банк страхує видані позички і по можливості % по них;
- банк включає в кредитний договір юридичні застереження;
- на останні етапах кредитного процесу банк активно використовує свою службу економічної безпеки.

Існують фактори, які впливають на % рівень ставки за кредитом:

- облікова ставка НБУ;
- рівень інфляції;
- строк кредитування;
- ціна кредитних ресурсів;
- рівень кредитного ризику

Кредитний портфель комерційного банку, його класифікація та аналіз

1. Сутність і склад кредитного портфелю.
2. Критерії класифікації кредитних операцій для проведення їх аналізу.
3. Аналіз структури та якості кредитного портфеля банку.
4. Ефективність управління кредитного портфеля банку.

1. Сутність і склад кредитного портфелю

Кредити становлять приблизно 50% всіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів.

Кредитний портфель — це сукупність усіх позик, наданих банком з метою одержання прибутку. Розмір кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, яка має свій рівень дохідності і відповідний рівень ризику. Дохідність і ризик — основні параметри управління кредитним портфелем банку.

Склад кредитного портфеля:

1. Строкові депозити, які розміщені в інших банках та сумнівна заборгованість за ними;
 2. Кредити, які надані іншим банкам та сумнівна заборгованість за ними;
 3. Рахунки суб'єктів господарської діяльності за факторинговими операціями та прострочену заборгованість за ними;
 4. Кошти, що надані суб'єктам господарської діяльності за операціями РЕПО;
 5. Кредити, що надані у формі врахування векселів та сумнівна заборгованість за ними;
 6. Кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговими операціями, за експортно-імпортними операціями, у поточну діяльність, у інвестиційну діяльність;
 7. Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані суб'єктам господарської діяльності;
 8. Кредити, які надані центральним і місцевим органом державного управління та сумнівна заборгованість за ними;
 9. Кредити в інвестиційну діяльність і на поточні потреби, які надані фізичним особам;
 10. Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам;
 11. Кредити овердрафт, які надані суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам;
 12. Гарантії, акцепти та авалі, що надані банкам;
 13. Сумнівна заборгованість за випланими гарантіями виданими іншим банкам;
 14. Гарантії, що надані клієнтам;
 15. Сумнівні гарантії, що надані банкам та клієнтам;
 16. Зобов'язання з кредитування, які надані банкам та клієнтам.
- Склад кредитного портфеля банку впливає на рівень його ліквідності.

2. Критерії класифікації кредитних операцій для проведення їх аналізу

Аналіз кредитного портфеля та класифікація кредитних операцій здійснюється за наступними критеріями:

- оцінка фінансового стану позичальника;

- оцінюється стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основним боргом і відсотками у разі кожної окремої заборгованості;
- спроможності позичальника надалі обслуговувати цей борг.

Оцінку стану обслуговування боргу банки зобов'язані здійснювати щомісяця за наступними критеріями:

- за станом погашення позичальником:

1. добрі;
2. слабкі;
3. незадовільні.

- за станом рівня забезпечення кредитної операції.

За результатами класифікації позичальники поділяються на п'ять класів: А, Б, В, Г, Д.

Клас «А» — фінансова діяльність дуже успішна (прибуткова і рівень рентабельності вищий, ніж середньогалузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу і процентів за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має прекрасну ділову репутацію; кредитна історія позичальника — бездоганна. Забезпечення за кредитною операцією має бути першокласним. Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та/або зі сплатою процентів. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на такому ж високому рівні.

Клас «Б» — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А» (тобто фінансова діяльність успішна або дуже успішна, рентабельність на середньогалузевому рівні, якщо такий визначається, окремі економічні показники погіршилися або мають незначні відхилення від мінімально прийнятних значень), але ймовірність підтримання її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники (контрагенти банку), які віднесені до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність в одержанні позитивного фінансового результату їхньої діяльності.

Клас «В» — фінансова діяльність задовільна (рентабельність нижча, ніж середньогалузевий рівень, якщо такий визначається, деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням) і потребує більш детального контролю. Надходження коштів та платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоечасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі і в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави, тощо.

Клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; імовірність повного погашення кредитної заборгованості та процентів за нею є низькою. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банку або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»).

Клас «Д» — фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), показники не відповідають установленим значенням, імовірність виконання зобов'язань з боку позичальника/контрагента банку практично відсутня.

У процесі класифікації за кредитним ризиком виділяються такі групи кредитних операцій:

«Стандартні» кредитні операції — це операції, за якими кредитний ризик є незначним і становить 2 % чистого кредитного ризику.

«Під контролем» — це кредитні операції, за якими кредитний ризик є незначним, але може збільшитися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації та становить 5 % чистого кредитного ризику.

«Субстандартні» кредитні операції — це операції, за якими кредитний ризик є значним, надалі може збільшуватись і становить 20 % чистого кредитного ризику, а також є ймовірність несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі та в строки, що передбачені кредитним договором.

«Сумнівні» кредитні операції — це операції, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника/контрагента банку в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) під загрозою, ймовірність повного погашення кредитної заборгованості низька і становить 50 % чистого кредитного ризику.

«Безнадійні» кредитні операції — це операції, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника/контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними.

Класифікація кредитного портфелю за ступенем ризику:

Фінансовий стан позичальника	Обслуговування боргу позичальником		
	добре	слабке	незадовільне
А	стандартне	під контролем	незадовільне
Б	стандартне	під контролем	субстандартне
В	субстандартне	субстандартне	субстандартне
Г	сумнівне	субстандартне	сумнівне
Д	сумнівне	сумнівне	безнадійне

До категорії стандартних та під контролем не можуть належати пільгові кредити.

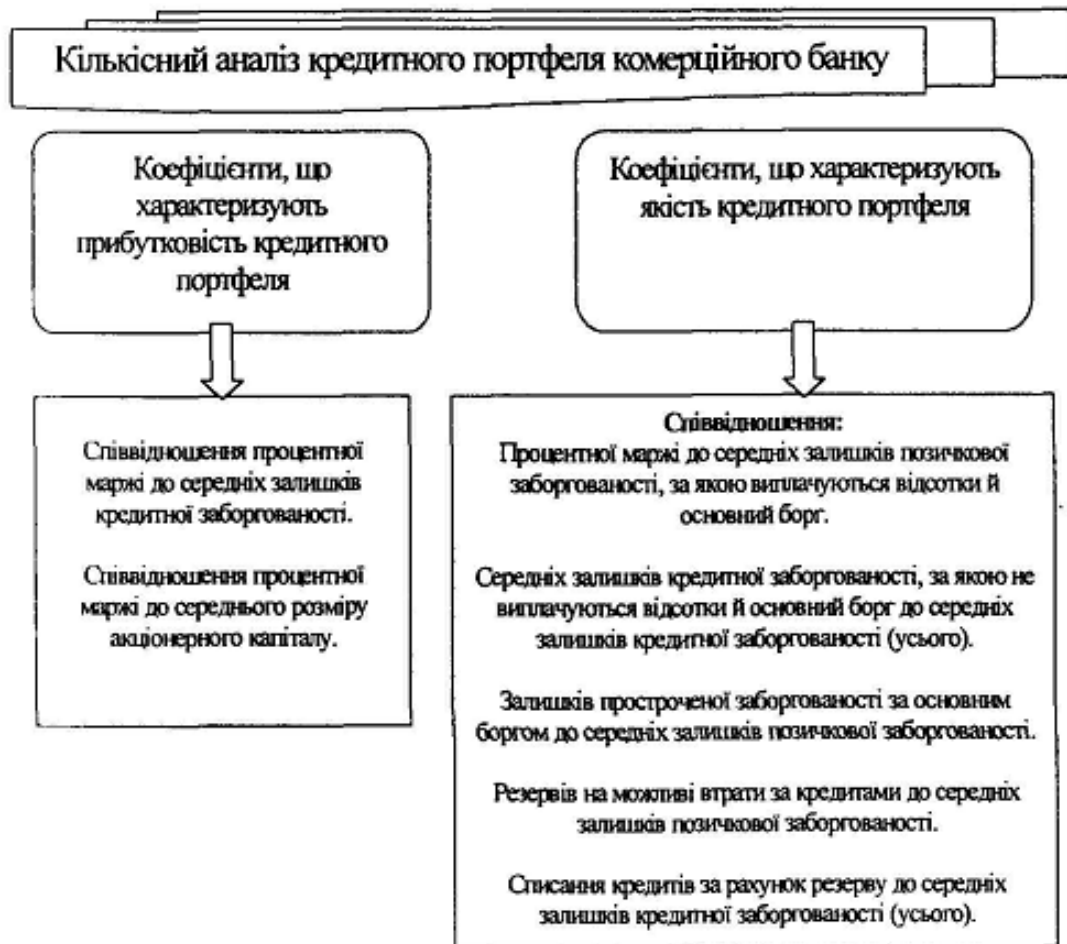
Якщо заборгованість прострочено не більше ніж на 30 днів, то така кредитна операція не може бути класифікована вище ніж сумнівна.

Заборгованість зі строком прострочення більше ніж на 30 днів має належати до категорії безнадійних.

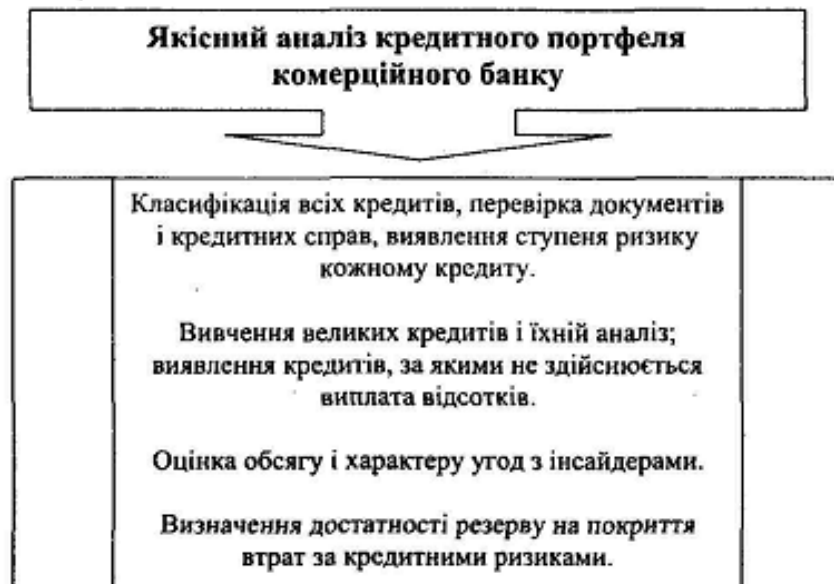
3. Аналіз структури та якості кредитного портфеля банку

Основні напрями аналізу якості кредитного портфеля:

1. Кількісний – базується на фінансових коефіцієнтах;

2. Якісний – дозволяє визначити рівень захищеності від кредитного ризику:

Систематичний аналіз кредитного портфеля проводиться в сукупності всіх кредитних угод, але за різними критеріями та напрямками серед них можна виділити:

- галузева ознака, форма власності позичальника (державна, кооперативна, приватна);
- вид кредиту (короткостроковий або довгостроковий);
- спосіб забезпечення повернення кредиту (гарантія, страхування, застава та інше);
- розмір кредиту (великий, максимальний ризик на одного позичальника, максимальна величина суми кредиту наданих одному позичальнику).

Фактори ризику, які впливають на якість кредитного портфеля:

Завданням службовців управління ризиками кредитного департаменту при проведенні кредитного портфеля комерційного банку є визначення ступеня його ризиковості. Результатом такої роботи має стати коефіцієнт корельованості кожної кредитної угоди з іншими кредитними угодами, який має враховуватися при визначенні ступеня ризикованості кредитного портфеля комерційного банку.

4. Ефективність управління кредитного портфеля банку

Для боротьби з неможливістю передбачити точну міру ризику, для кожного окремого підприємства банки намагаються тримати загальний ризик в певних рамках використовують наступні методи:

- збалансовані портфелі;
- процедури, призначені для прийняття кредитних рішень;
- нагляд та аудиторський контроль;
- процедури супроводжуючі дефолт.

Для загального балансування кредитного портфеля, слід врахувати наступні чинники:

- місцезнаходження;
- галузь;
- послуги;
- валюта.

Ситуація в кожній окремій галузі може погіршитися по ряду причин:

- незадовільний попит (мода);
- конкуренція;
- старіння;
- доступність сировини;
- закупівельні ціни.

Нормативи по галузям:

- активність;
- зростання продаж;
- рентабельність;
- валова маржа прибутку;
- операційна маржа прибутку;
- ліквідність;
- час отримання грошових коштів на рахунок;
- час обігу товарів на складі;
- період сплати по рахунках;
- структура капіталу;
- банківська капіталізація.

ТЕМА 3

Необхідність та сутність кредитування підприємств

1. Кругообіг коштів підприємств та необхідність залучення кредитів
2. Класифікація кредитів, що надаються підприємствам

1. Необхідність та сутність кредитування підприємств

Кредит — це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Загальноекономічною причиною появи кредитних відносин є товарне виробництво. Основою функціонування кредиту є рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми вартості від товарної. Виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, із тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. Сьогодні кредитні відносини виникають за будь-якої економічної чи фінансової операції, що пов'язана із заборгованістю одного з учасників такої операції.

Специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення.

Рис. 1. Причини виникнення кредитних відносин

Для розвитку кредитних відносин необхідні певні умови. По-перше, учасники кредитної угоди — кредитор і позичальник, мають бути юридично самостійними суб'єктами, які матеріально гарантують виконання зобов'язань. По-друге, інтереси суб'єктів кредитної угоди повинні збігатися.

Процес відтворення на підприємстві:

Оборотні кошти → Виробничі запаси → Незавершене виробництво → Товар → Гроші на рахунку

Недолік власних оборотних коштів у підприємства обумовлює необхідність залучення банківських кредитів, коштів інших кредиторів та комерційного (товарного) кредиту. Кредит дає змогу доцільніше організувати оборот коштів підприємств, не витрачати значних фінансових ресурсів на створення зайвих запасів сировини й матеріалів.

Розмір кредиту визначається індивідуальними особливостями кругообігу оборотних коштів, які пов'язані з розбіжностями у часі між вивільненням з обороту вартості в грошовій формі та авансуванням коштів у новий оборот. Такі розбіжності відбуваються, передусім, через сезонність виробництва.

Особливості індивідуального обороту коштів підприємства зумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних факторів належать:

- ◆ галузева належність підприємства;
- ◆ характер виробничого процесу;
- ◆ сезонність виробництва.

До суб'єктивних факторів належать:

- ◆ рівень організації виробництва;
- ◆ рівень організації збуту й постачання;
- ◆ інші фактори.

Суб'єктами кредитних відносин є дві сторони – кредитор і позичальник. Об'єктом кредиту є грошові чи товарно-матеріальні цінності, витрати або виконана робота та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір.

Використання різноманітних форм кредитування підприємства прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності.

Визначаючи потреби в кредитах, підприємства виходять із загальної потреби у коштах і наявності таких.

Приклад 1.

Підприємству необхідно закупити сировини та півфабрикатів для організації виробництва продукту x у сумі 1870 тис. грн. Власних джерел воно має лише 1270 тис. грн. Відтак підприємство відчуватиме додаткову потребу в оборотних коштах у сумі 600 тис. грн., яка може бути задоволена за рахунок кредиту.

Планування потреби в кредиті для формування оборотних коштів підприємства здійснюється таким чином. На першому етапі розраховується потреба в оборотних коштах у цілому та за окремими напрямками: формування виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції.

На другому етапі визначається необхідний розмір залучення кредитів банку на покриття збільшення потреби в оборотних коштах. Для цього можна користуватися формулою:

$$K_{o.b} = OK - OK_n - OK_{np} + K_3,$$

де $K_{o.b}$ — необхідний розмір кредитів, які залучаються в оборотні кошти;

OK — потреба в оборотних коштах;

OK_n — власні оборотні кошти на початок періоду;

OK_{np} — поповнення оборотних коштів за рахунок прибутку підприємства;

K_3 — зменшення кредиторської заборгованості.

Потреба підприємства в кредитах під інвестиційні проекти визначається на основі інвестиційної програми за окремими етапами її реалізації та з урахуванням власних джерел фінансування.

Власні кошти для фінансування інвестиційних програм складаються з амортизаційних відрахувань, частини прибутку, яка спрямовується на реконструкцію, технічне переоснащення, нове будівництво.

Після проведення розрахунків потреби підприємства в кредитних ресурсах визначають період їх залучення. Період залучення кредитів — це час з моменту надання банківського кредиту до моменту його повного погашення та виплати відсотків за користування. Період залучення кредиту визначається банком. Практика свідчить, що нині в Україні у зв'язку з високою інфляцією цей строк не перевищує 3 місяців.

У банківській практиці для визначення розмірів кредиту використовується метод, коли позика видається не в повному обсязі, а за мінусом визначеної частини у відсотках до заявленої величини кредиту. Ця величина для кожного підприємства може бути різною, виходячи з його кредитоспроможності і ступеня ризику кредитування.

2. Класифікація кредитів, що надаються підприємствам

Кредити, що їх можуть отримати підприємства, класифікуються за такими ознаками:

- за кредиторами;
- за формами та видами;
- за метою використання;
- за терміном надання;
- за забезпеченням;
- за порядком надання.

Кредиторами підприємств можуть бути:

- ♦ банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути (банківський, лізинговий кредити);
- ♦ підприємства (комерційний кредит);
- ♦ держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки);
- ♦ міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки).

Форми та види кредитів зображено на рис. 2.

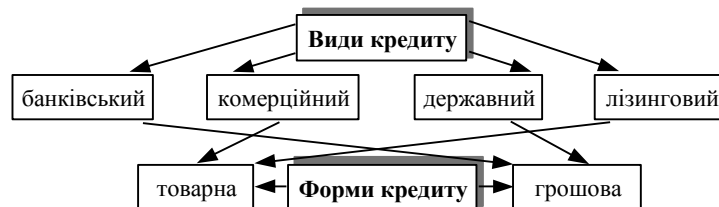

Рис. 2. Форми та види кредитів, що надаються підприємствам

До видів кредитів належать:

- ♦ банківський;
- ♦ комерційний;
- ♦ державний;
- ♦ лізинговий.

Банківський кредит — це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення. Банкнотний кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором.

Комерційний кредит — це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами.

Державний кредит — це економічні, кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання.

Лізинговий кредит — це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг-кредит).

Банківський та державний кредити надаються підприємствам у грошовій формі, лізинговий та комерційний — у товарній. Банкнотний та державний кредити погашаються у грошовій формі. Лізинговий кредит може погашатися в грошовій, товарній та змішаній формах.

У країнах з розвинутою ринковою економікою факторингові та лізингові кредитні послуги підприємствам надаються переважно спеціалізованими фінансово-кредитними інститутами — факторинговими та лізинговими компаніями. В Україні кредитні послуги у вигляді факторингу надають тільки комерційні банки. Лізингові послуги надають переважно лізингові компанії. У зв'язку з цим лізинговий кредит умовно віднесений до групи небанківських кредитів.

Залежно від мети використання розрізняють кредити, що спрямовані на фінансування:

- ◆ оборотних коштів;
- ◆ основних засобів.

Підприємство має можливість отримувати кредити на придбання товарно-матеріальних запасів, обладнання, інших активів, розширення та модернізацію виробничих потужностей, викуп окремих виробничих комплексів або цілих підприємств.

За терміном надання розрізняють короткострокові, середньострокові, довгострокові кредити.

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати на строк до 1 року у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту.

Середньострокові кредити (від 1 до 3 років) надаються на поточні витрати, оплату обладнання та фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити (понад 3 роки) можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію, розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію та корпоратизацію підприємств тощо.

В Україні кредити за терміном надання можна поділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Кредити, термін надання яких перевищує один рік, вважаються довгостроковими. Сьогодні в Україні перевагу віддають короткостроковим кредитам.

Залежно від забезпечення кредити поділяють на 2 групи:

- ◆ забезпечені;
- ◆ бланкові.

Забезпечені кредити гарантуються певними видами активів, зокрема:

- ◆ нерухомістю;
- ◆ цінними паперами;
- ◆ товарно-матеріальними цінностями;
- ◆ дебіторською заборгованістю тощо.

Забезпечення кредитів може також здійснюватись: правами підприємств на інтелектуальну власність, землю; гарантіями (банків, коштами чи майном третьої особи); іншим забезпеченням (поручительство, поліс страхової компанії). В Україні як забезпечення кредиту використовують, головним чином, товарно-матеріальні цінності та нерухомість.

Кредити, які надаються банками підприємствам під заставу державних цінних паперів називаються ломбардними.

Бланкові кредити отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткий термін (1–10 днів). У вітчизняній практиці бланкові кредити практично не використовуються.

Порядок надання кредиту передбачає такі види позик:

- ◆ прямі - кредитування підприємства безпосередньо одним кредитором;
- ◆ консорціальні - можуть брати участь не тільки декілька банків, а й кілька підприємств-позичальників, яких стосується конкретний кредитний проект;

За настання строків погашення зобов'язань за консорціальним кредитом підприємство повертає кредиторам не тільки позичені кошти та відсотки за кредит, а й відшкодовує всі витрати, пов'язані з організацією та здійсненням кредитної операції у тій сумі та строках, які обумовлені в кредитному договорі. Консорціальне кредитування в Україні не набуло розвитку. За останні роки було укладено лише кілька консорціальних угод.

- ◆ позики участі — банки передають (переуступають) частини позики іншим кредиторам.

Домовленість про таку позику можна укласти навіть без відома підприємства-позичальника, а умови такої позики відрізняються від умов надання початкового кредиту. У зв'язку із низькою кредитоспроможністю більшості українських підприємств у вітчизняній практиці позики участі не практикуються.

ТЕМА 4

Банківське кредитування підприємств

1. Види банківського кредиту та їх характеристика
2. Умови та порядок отримання банківського кредиту
3. Порядок погашення банківського кредиту підприємством

1. Види банківського кредиту та їх характеристика

Банківський кредит є найпоширенішим видом кредиту для підприємств. Він класифікується за такими ознаками:

1. Цільова направленість.
2. Термін кредиту.
3. Вид відсоткової ставки.
4. Валюта кредиту.
5. Види обслуговування.

Залежно від мети кредит може надаватися на:

- ◆ фінансування оборотного капіталу;
- ◆ фінансування основного капіталу;
- ◆ викуп приватизованого підприємства.

Законодавство заборонено надавати підприємствам кредити на покриття збитків від господарської діяльності, на формування і збільшення статутних фондів банків, для внесення платежів у бюджет і позабюджетні фонди.

Не можуть отримати кредити підприємства:

- ◆ проти яких порушено справу про банкрутство (крім кредитування заходів фінансової санації);
- ◆ під укладені ними контракти, які не передбачають захисту позичальника від можливих втрат, пов'язаних із затримками в поставках товарів;
- ◆ коли вони мають прострочену заборгованість за раніше наданими кредитами.

Залежно від терміну розрізняють: короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий кредити.

Залежно від відсоткової ставки підприємства можуть одержувати кредити з плаваючою і фіксованою відсотковою ставкою.

Підприємства можуть одержувати в банках кредити як у національній, так і в іноземній валюті.

Підприємства можуть отримати різноманітні види кредитів та послуги кредитного характеру (рис. 4.1).

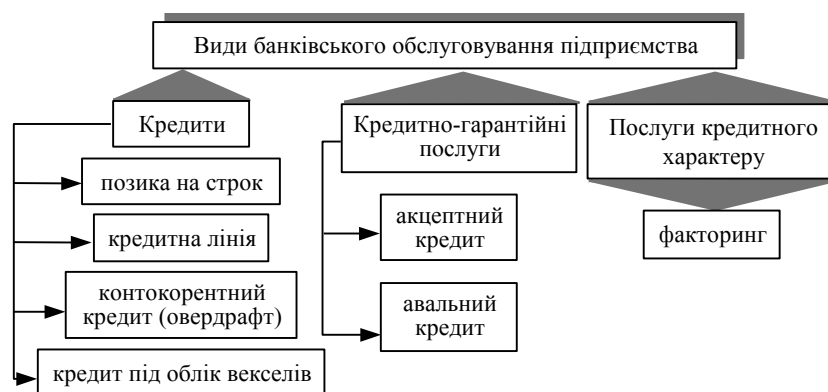

Рис. 4.1. Банківське обслуговування підприємства

Строковий кредит — це кредит, який надається повністю негайно після укладення кредитної угоди.

Кредитна лінія — це згода банку надати кредит протягом певного періоду часу в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми.

Овердрафт — короткостроковий кредит, що надається банком надійному підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.

Кредит під облік векселів (обліковий кредит) — це короткостроковий кредит, який банківська установа надає пред'явнику векселів, обліковуючи (скуповуючи) їх до настання строку виконання зобов'язань за ними і сплачуючи пред'явнику номінальну вартість векселів за мінусом дисконту.

До кредитно-гарантійних послуг, що надаються підприємствам банками, належать:

- ◆ акцептний кредит;
- ◆ авальний кредит.

Акцептний кредит — це позика, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає у розпорядження банку вексель до строку його оплати.

Авальний кредит — це позика, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії.

До послуг кредитного характеру, що надаються банками підприємствам, належить факторинг — система фінансування, за умовами якої підприємство—постачальник товарів переуступає короткострокові вимоги за торговельними операціями комерційному банку.

2. Умови та порядок отримання банківського кредиту

Підприємства отримують кредити на умовах терміновості, повернення, цільового характеру, забезпечення, платності.

Принцип терміновості означає, що кредит має бути погашений у визначений термін, отже позичальник має можливість отримати нові банківські кредити, уникнути сплати банку підвищених відсотків за несвоєчасне погашення суми позики.

Принцип повернення означає, що кредит має бути погашений у термін, визначений кредитною угодою. Розрізняють: строкові, пролонговані і прострочені кредити.

Строкові кредити підприємства повертають своєчасно у визначений термін.

Пролонговані кредити з'являються у підприємства за тимчасового недоліку коштів через об'єктивні причини, і за згоди банку відстрочити термін погашення.

Прострочені кредити виникають тоді, коли у підприємства немає коштів для їх погашення, що свідчить про його скрутний фінансовий стан. Джерелом сплати відсотків за простроченими кредитами є прибуток підприємства після сплати податків.

Кредит надається підприємству на строго визначені цілі. Залежно від цілей розрізняють кредити для фінансування:

- 1) оборотного капіталу;
- 2) фінансування основного капіталу;
- 3) торговельно-посередницьких операцій.

Принцип забезпечення кредиту означає наявність у підприємства юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту:

- заставне зобов'язання;
- договір-гарантія;
- договір-поручительство.

Використання застави як форми забезпечення повернення кредиту здійснюється згідно із законом України «Про заставу».

Принцип платності означає, що підприємство має внести в банк визначену плату за користування кредитом.

Відсотки, які сплачує підприємство за користування короткостроковими банківськими кредитами, відносять на собівартість продукції. Відсотки за кредит, узятий на капітальне

будівництво чи реконструкцію, підприємства сплачують за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства.

Витрати підприємств на оплату відсотків за кредит відносять до складу валових витрат виробництва і обігу, що зменшує суму оподаткованого прибутку.

Відсоткові ставки відрізняються залежно від виду та об'єкта кредиту, строку кредитування, фінансового стану позичальника, міри кредитного ризику, наявності або браку гарантій своєчасного повернення боргу.

Виникнення *кредитних відносин між підприємствами й банками* можливе за таких умов.

1. Учасники кредитної угоди мають бути юридичними особами і функціонувати на принципах комерційного розрахунку.

2. Підприємство (позичальник) або має бути власником майна, або володіти правом на користування та розпорядження ним.

3. Необхідна наявність економічних і юридичних гарантій повернення кредиту після певного строку.

4. Повинні збігатися економічні інтереси суб'єктів господарювання.

Банк-кредитор у процесі оцінки діяльності підприємства-позичальника ставить такі вимоги:

- підприємство має бути кредитоспроможним;
- підприємство повинно забезпечувати зростання обсягів виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг);
- співвідношення суми зобов'язань, включаючи суму кредиту, що планується отримати, до суми власного капіталу має становити не більше 70:30;
- інвестиційний проект підприємства-позичальника має бути фінансово окупним та не передбачати виробництва з високим екологічним ризиком;
- кредит має бути забезпечений. Як застава використовуються акції, нерухоме (будівлі, комплексне технологічне обладнання) і рухоме (автотранспортні засоби, механізми) майно, виробничі та інші активи, що належать підприємству-позичальнику і можуть бути прийняті в забезпечення згідно з чинним законодавством України. Відповідно до умов, що їх ставлять більшість українських банків, дисконтована вартість застави повинна становити не менше 200% від суми зобов'язань позичальника. За оцінювання майна, що передається в заставу, ураховується його ліквідність.

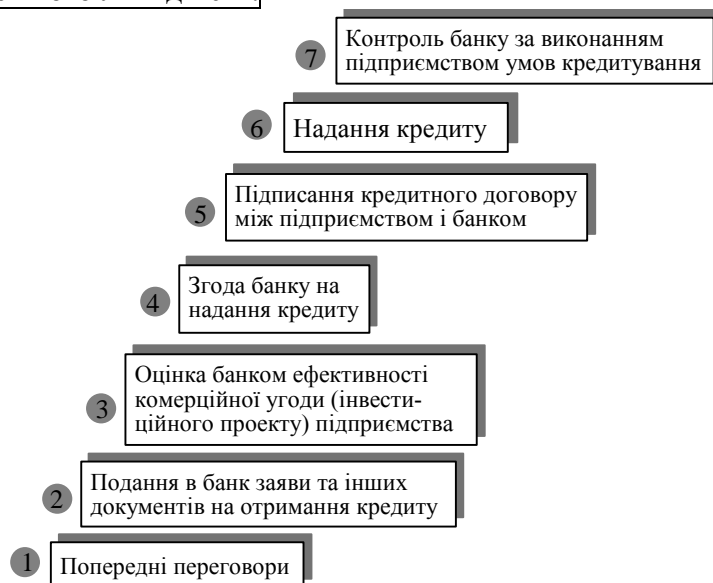

Рис. 4.2. Структурно-логічна схема оформлення кредитної угоди

3. Порядок погашення банківського кредиту підприємством

Умови погашення кредитів суттєво впливають на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Порядок погашення кредиту — це спосіб погашення основної його суми і нарахованих відсотків. Кредит погашають повністю після закінчення терміну кредитної угоди або поступово, частинами. Відсоток нараховується на суму непогашеного кредиту.

За способом погашення позики можуть бути: до запитання, з погашенням у відповідний термін, з довгостроковим погашенням.

За позиками до запитання строк повного повернення конкретно не визначається і погашення відбувається на вимогу банку.

Позика може погашатися підприємством не тільки відповідно до кредитного договору, а й достроково (на вимогу кредитора або на бажання підприємства).

За характером погашення кредити поділяються на такі види:

- 1) дисконтні;
- 2) позики, які погашаються поступово — щомісячно, щоквартально, раз на півроку, щорічно;
- 3) позики, які погашаються одноразовим платежем після закінчення терміну позики, тобто підприємство одночасно сплачує банку суму основного боргу та нарахованих відсотків;
- 4) амортизаційні (здійснюється поступова виплата основного боргу та відсотків рівномірними внесками).

Можуть бути й інші способи погашення, які зазначаються у кредитному договорі (наприклад надання підприємству пільгового періоду кредитування, тобто відстрочки погашення кредиту).

На відміну від звичайних надання *дисконтних позик* передбачає утримання позикового відсотка (дисконту) під час видачі кредиту.

Законодавством України видачу дисконтних позик заборонено.

За погашення періодичними внесками певна частка основної суми кредиту сплачується однаковими внесками протягом терміну дії кредитної угоди, а більша частина його — після закінчення терміну кредиту.

За «амортизаційного» погашення основну суму кредиту підприємства сплачують поступово. Платежі здійснюються однаковими сумами регулярно і включають відповідну частину суми основного боргу і відсотків. Погашення однаковими внесками передбачає, що кожен наступний платіж менший за попередній, оскільки відсоткові виплати з часом знижуються.

Джерелами погашення кредиту, отриманого підприємством, можуть бути:

- виручка від реалізації продукції, що її отримає підприємство в процесі реалізації проекту кредитування;
- виручка від реалізації продукції власного виробництва, не пов'язаного з проектом кредитування;
- інші надходження від господарської діяльності.

Умови погашення кредиту обумовлюються під час підписання договору підприємства з банком, виходячи з:

- цільового спрямування кредиту;
- обсягів та терміну позики;
- порядку та строків надходження коштів на рахунок підприємства;
- сезонності та циклічності виробництва;
- рівня платоспроможності та надійності матеріального забезпечення підприємства тощо.

Відсотки за користування кредитом нараховуються щомісячно в розмірі, передбаченому кредитним договором. Сплата відсотків здійснюється за фактичну кількість днів користування позикою.

Підприємство може звернутись до банківської установи з проханням переглянути графік погашення заборгованості та нарахування відсотків. Банк може зважити на клопотання, якщо підприємство доведе об'єктивну неможливість отримання передбаченого бізнес-планом доходу в обсязі, достатньому для погашення позики. За згодою банку підприємство укладає з ним або додаткову кредитну угоду, або коригує лише графік зміни термінів часткових платежів.

Дострокове стягнення суми основного боргу та нарахованих відсотків може статися, якщо підприємство використовує кредит не за цільовим призначенням, подає до банку недостовірну звітність, має суттєві недоліки у веденні бухгалтерського обліку.

За несвоєчасне погашення боргу банк може стягнути з підприємства штраф. За відмови підприємства від сплати боргів банк стягує їх у претензійно-позовному порядку. У разі систематичного невиконання кредитних зобов'язань банк може порушити стосовно підприємства справу про банкрутство.

Погашення заборгованості за кредит та оплата відсотків за користування ним здійснюється у черговості, яка встановлюється сторонами під час укладання угоди. Відстрочка погашення кредиту з підвищенням відсоткової ставки здійснюється банком у виняткових випадках, наприклад у разі виникнення в підприємства тимчасових фінансових труднощів з непередбачених обставин. Цю відстрочку оформляють додатковим договором між позичальником та банком. Він є невід'ємною частиною основного кредитного договору. За несвоєчасного погашення боргу і за браком домовленості щодо відстрочки погашення кредиту банк застосовує до підприємства штрафні санкції.

ТЕМА 5

Небанківське кредитування підприємств

1. Комерційне кредитування підприємств
2. Лізингове кредитування підприємств
3. Державне кредитування підприємств
4. Кредитування підприємств міжнародними фінансово-кредитними інститутами

1. Комерційне кредитування підприємств

Комерційний кредит — це відповідна кредитна угода між двома підприємствами — продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником). *Інструментом комерційного кредиту традиційно є вексель, що визначає фінансові зобов'язання позичальника стосовно кредитора.*

Відсоток за комерційний кредит входить у ціну товару та суму векселя і, як правило, є меншим, ніж за кредит банківський. Погашення кредиту може здійснюватися:

- оплатою векселя;
- передаванням векселя відповідно до чинного законодавства іншій юридичній особі;
- переоформленням комерційного кредиту на банківський.

Комерційний кредит принципово відрізняється від банківського:

— в ролі кредитора виступають не спеціалізовані кредитно-фінансові організації, а юридичні особи, що зв'язані з виробництвом або реалізацією товарів та послуг;

- надається тільки в товарній формі;
- позиковий капітал інтегровано з промисловим або торговим.

В операціях з комерційним кредитом виникають певні ризики:

- можливої зміни ціни товарів;
- недотримання покупцем строків оплати;
- банкрутства покупця;
- можливе подорожчання кредиту.

Конкретний строк комерційного кредиту залежить від:

- виду товарів і послуг;
- вартості угоди;
- фінансового стану покупця і постачальника;
- вартості кредиту;
- наявності довготривалих зв'язків між постачальниками і покупцями;
- якості товару.

Комерційний кредит має свої переваги і недоліки. До переваг належать:

- оперативність надання коштів у товарній формі;
- технічна нескладність оформлення угоди;
- надання підприємству ширших можливостей маневрування оборотними коштами;
- сприяння розвитку кредитного ринку.

Недоліками комерційного кредиту є: обмежені можливості в часі та розмірах; наявність помітного ризику для кредитора; можливість небажаного впливу банків, що дисконтують векселі.

Нині на практиці застосовуються переважно три різновиди комерційного кредиту:

- кредит із фіксованим терміном погашення;
- кредит із погашенням після фактичної реалізації позичальником одержаних товарів;
- кредитування за відкритим рахунком, коли постачання наступної партії товарів на умовах комерційного кредиту здійснюється до моменту погашення попередньої заборгованості.

Маючи відкритий рахунок, підприємство-покупець може періодично закуповувати товари без оформлення кредитних угод у кожному окремому випадку. *Кредит за відкритим рахунком має кілька переваг порівняно з комерційним кредитом у вексельній формі:*

1) кредит у вексельній формі дещо обмежений – може надаватися підприємствами, що виготовляють продукцію, тільки підприємствам, що їх споживають, або товаровиробниками — торговим фірмам. Механізм кредитування й розрахунків за відкритим рахунком найчастіше застосовується у взаємних зустрічних поставках підприємств. На відкритому рахунку відображаються взаємні фінансові вимоги й зобов'язання, відбувається залік таких вимог і зобов'язань, що дещо зменшує платіжні ризики.

2) система кредитування та розрахунки є простішими у технічному відношенні.

З метою прискорення реалізації товарів і перетворення товарного капіталу на грошовий застосовують такий спосіб надання комерційного кредиту покупцям, як **торгові знижки з покупної вартості товару (сконто)**.

Сезонний кредит застосовується підприємствами з метою створення необхідних запасів у період проведення сезонного розпродажу і дає змогу виробникові відстрочити платежі до кінця розпродажу. Перевага такого кредиту полягає в тім, що підприємства можуть випускати продукцію без додаткових витрат на складування і зберігання.

Консигнація — застосовується здебільшого за реалізації нових товарів, попит на які важко передбачити. Суть консигнації полягає в тім, що роздрібна торгівля може одержувати товарно-матеріальні цінності без конкретного зобов'язання. Це означає, що оплата виробнику здійснюється тільки за умови реалізації товару. Коли попиту на новий товар не буде, товар повертають підприємству-виробнику.

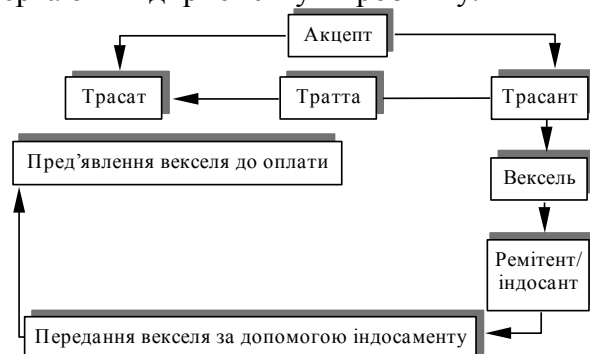

Рис. 1. Обіг векселя у комерційному кредитуванні

1. Трасант передає разом з товаром і виставлений на нього вексель (тратту) трасату. Трасат ставить на векселі під словом «Акцептовано» або «Приймаю» свій підпис, тобто дає згоду на оплату. Ця дія називається акцептуванням. 2. Акцептований вексель трасат повертає трасанту. 3. Трасант передає цей вексель ремітенту (одержувачу). 4. Ремітент, тобто останній власник векселя, пред'являє його до оплати.

2. Лізингове кредитування підприємств

Лізинг — це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем лізингоодержувачу. Суб'єктами кредитних відносин тут виступають: у ролі кредитора — лізингодавець, позичальника — лізингоодержувач.

Схожість лізингу та банківського кредиту, який надається на придбання основних фондів - кредитні та лізингові відносини між позичальником (лізингоодержувачем) та кредитором (лізингодавцем) будуються на умовах терміновості, оплати, повернення, матеріального забезпечення (застави).

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО ТА ЛІЗИНГОВОГО КРЕДИТУ

Ознаки	Банківський кредит	Лізинг
Ступінь фінансування основних фондів	Фінансує 60–70% вартості придбаних основних фондів	Фінансує 100% придбаних основних фондів
Забезпечення	Кредитор вимагає ліквідної застави вартістю не менше ніж 130–140% вартості кредиту	Заставою є сам об'єкт лізингу. За умови, що лізингова компанія отримує банківський кредит на придбання об'єкта лізингу, потрібна застава в розмірі лише 30–50% суми банківського кредиту
Право власності кредитора на об'єкт лізингу	Зберігає за собою заставне майно до повного погашення позики	Лізингоодержувач (позичальник) стає власником узятого в оренду майна тільки після закінчення строку договору та повної оплати лізингових платежів
Форма надання	У грошовій формі	У товарній або товарно-грошовій: за зворотного лізингу, наприклад, підприємство продає лізинговій компанії основні фонди й отримує кошти, одночасно укладаючи договір про оренду цих фондів
Спосіб погашення боргу	У грошовій формі	У грошовій, товарній або змішаній формах
Розмір плати	Відсотки за кредит плюс сума основного боргу	Плата за банківський кредит плюс вартість основних фондів плюс лізингова маржа (прибуток лізингової компанії)

Сутність лізингу проявляється у його функціях:

- ◆ фінансовій;
- ◆ виробничій;
- ◆ збутовій.

Фінансова функція полягає:

- у звільненні підприємства від одномоментної повної оплати придбаних основних фондів та наданні їх на умовах довгострокового кредиту;
- у використанні підприємством податкових та амортизаційних пільг.

Дозволяє:

- 1) зменшити оподатковуваний прибуток підприємства – орендна плата зараховується до складу валових витрат;
- 2) прискорити технічне оновлення виробництва завдяки застосуванню механізму прискореної амортизації.

Виробнича функція полягає в оперативному вирішенні проблеми переоснащення виробництва завдяки тимчасовому використанню машин та обладнання на умовах лізингу, забезпечує доступ підприємств до нових технологій та техніки.

Збутова функція полягає в розширенні кола споживачів та освоєнні нових сегментів ринку за рахунок залучення насамперед тих підприємств, що неспроможні відразу придбати те чи інше майно.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме майно, що його можна віднести до основних фондів, яке не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень на передачу в лізинг (оренду):

- ◆ машини та обладнання;
- ◆ засоби обчислювальної техніки;
- ◆ транспортні засоби;
- ◆ виробничі будівлі та споруди;
- ◆ інші основні фонди.

Не можуть бути об'єктами лізингу:

- ◆ об'єкти оренди державного майна;
- ◆ земельні ділянки та інші природні об'єкти.

Лізингодавець — суб'єкт підприємницької діяльності, у тім числі банківська (небанківська) фінансова установа, яка передає в користування об'єкти лізингу згідно з договором.

Лізингоодержувач — суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує в користування об'єкти лізингу за договором.

Постачальник лізингового майна — суб'єкт підприємницької діяльності, який виготовляє машини, обладнання тощо і (або) передає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Лізингодавцями можуть бути:

- ◆ лізингові компанії;
- ◆ комерційні банки;
- ◆ філії, підрозділи підприємств—виробників обладнання;
- ◆ державні й місцеві органи (комітети з управління майном; відділи постачання).

Лізингоодержувачі — це:

- ◆ юридичні особи, зайняті виробництвом тієї чи іншої продукції;
- ◆ фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю.

До категорії продавців майна належать:

- ◆ виробники машин та обладнання;
- ◆ оптово-збутові організації;
- ◆ торгові фірми;
- ◆ власники майна та інші учасники угоди.

Крім основних учасників, у лізинговому бізнесі беруть участь посередники, тобто особи, що репрезентують економічні інтереси як продавців, так і покупців об'єктів лізингу. До таких належать:

- ◆ страхові компанії;
- ◆ брокерсько-дилерські фірми;
- ◆ сервісні центри з обслуговування машин та устаткування;
- ◆ інші посередники.

Залучення посередників у лізинговий бізнес приводить до скорочення терміну оборотності капіталу, унаслідок чого підвищується дохідність виробництва.

Взаємодію між учасниками лізингового бізнесу показано на рис. 2.

Для кожного із учасників лізингової діяльності цей вид підприємницької діяльності має певні переваги.

Для продавця майна лізинг є зручним засобом вирішення не тільки виробничо-технічних, а й фінансових проблем. Наприклад, за умов надвиробництва лізинг виступає як дійовий інструмент відшкодування вкладеного капіталу, оскільки оплата продукції підприємства здійснюється відразу після підписання угоди. Таким чином, скорочується можливість «заморожування» капіталу підприємства у вигляді залишку готової продукції на складі. Більше того, підприємство-постачальник позбавлене необхідності використовувати комерційний кредит.

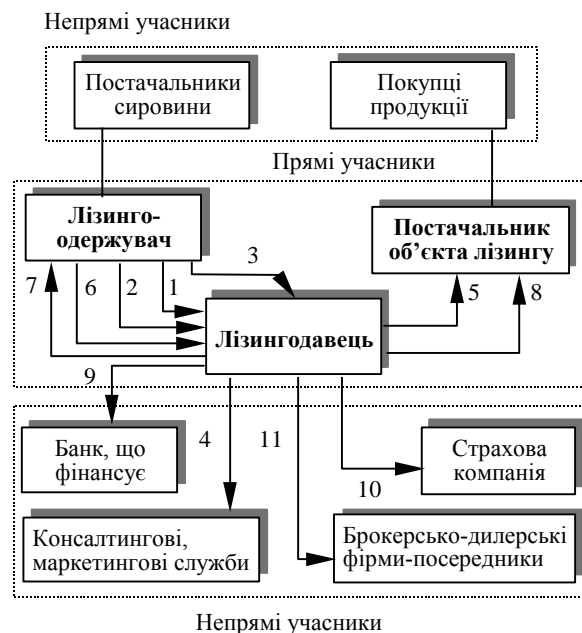

Рис. 2. Взаємодія між учасниками лізингового бізнесу

1. Ініціація отримання замовлення на лізинг. 2. Заявка на лізинг. 3. Розгляд заявки. 4. Заявка на проведення маркетингового дослідження основних постачальників обладнання. 5. Вибір найпридатнішого постачальника. 6. Пакет документів на вимогу лізингодавця. 7. Оцінка фінансового стану клієнта та ефективності лізингового проекту. 8. Замовлення-наряд на устаткування. 9. Вибір банку-кредитора. 10. Вибір страхової компанії. 11. Домовленість щодо продажу майна за залишковою вартістю.

Підприємство — лізингоодержувач також здобуває дуже суттєві переваги:

- ♦ лізинг дає змогу на 100% фінансувати придбання основних фондів на відміну від банківського кредиту, де фінансовими ресурсами забезпечується тільки 60—70% їхньої вартості;

- ♦ підприємству простіше отримати майно в лізинг, ніж позику на його придбання; лізингове майно виступає як застава, право власності на нього належить лізингодавцю;

- ♦ лізинг дає підприємству більше можливостей для маневрування під час виплати лізингових платежів, оскільки останні здійснюються підприємством, як правило, після отримання виручки від реалізації продукції, що її вироблено на обладнанні, узятому в лізинг;

- ♦ зменшується ризик морального старіння обладнання, тому що підприємство бере його не у власність, а в оренду: відтак розширюються можливості оперативного оновлення застарілої техніки без залучення власного капіталу на його фінансування;

- ♦ лізингове майно не зараховується на баланс підприємства, що підвищує ліквідність суб'єкта господарювання та його можливість отримати банківський кредит;

- ♦ лізингові платежі включають до складу валових витрат, що зменшує оподатковуваний прибуток підприємства-лізингоотримувача;

♦ зменшується ризик виробництва нової продукції, оскільки за недостатнього попиту на неї підприємство може повернути об'єкт лізингу безпосередньо лізингодавцю;

♦ досягається ефект фінансового стимулювання, оскільки щорічні фінансові вигоди перевищують розмір відсотків за банківський кредит.

Поряд з перевагами лізинг має певні недоліки:

♦ вартість лізингу для лізингоодержувача вища на суму лізингової маржі, ніж вартість звичайної позики;

♦ складання лізингової угоди потребує тривалого часу та складнішої організації, ніж складання угоди про звичайну банківську позику;

♦ лізингодавець бере на себе ризик можливого морального старіння основних фондів та неповного і несвоєчасного отримання лізингових платежів.

Підприємство, що прагне отримати основні фонди на умовах кредиту-оренди, має пройти лізинговий процес, який складається з таких етапів:

- ♦ підготовка та обґрунтування лізингового проекту;
- ♦ юридичне оформлення лізингової угоди;
- ♦ виплата лізингових платежів;
- ♦ повернення об'єкта лізингу або викуп його за залишковою вартістю.

Механізм укладання та реалізації лізингової угоди зображено на рис. 3.

Підприємство подає до лізингової компанії чи банку: заяву, економічне обґрунтування лізингової угоди (бізнес-план), нотаріально засвідчені копії установчих документів, бухгалтерський баланс за останній рік або квартал та інші документи на вимогу лізингодавця. Лізингодавець здійснює оцінку платоспроможності підприємства (лізингоодержувача) за схемою, що її прийнято для аналізу банком кредитоспроможності своїх клієнтів. У зв'язку з тим, що лізингова операція має довгостроковий характер, лізингодавця цікавить, насамперед, не поточний, а перспективний фінансовий стан підприємства-лізингоодержувача. Після позитивного висновку щодо платоспроможності лізингоодержувача й ефективності лізингового проекту лізингодавець направляє постачальнику замовлення-наряд на придбання об'єкта лізингу. Між підприємством-постачальником та лізинговою компанією укладається договір купівлі-продажу основних фондів, які передаються в лізинг підприємству-лізингоодержувачу. Ці операції оформлюються такими документами:

1. Акт приймання-передачі об'єкта лізингу в експлуатацію.
2. Лізинговий договір між лізингодавцем та лізингоодержувачем.
3. Договір на технічне обслуговування майна, що передається в лізинг, коли обслуговування здійснюватиме лізингодавець.

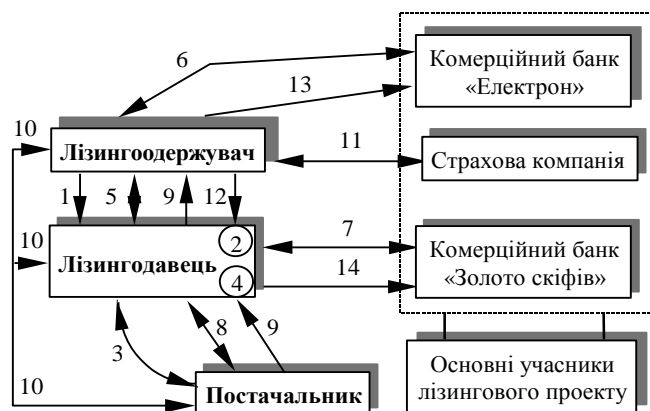

Рис. 3. Механізм укладання і реалізації лізингової угоди

1. Надходження замовлення на лізинг обладнання.
2. Аналіз замовлення, замовника (як потенційного лізингоотримувача).
3. Вивчення та обговорення умов постачання обладнання.
4. Прийняття рішення щодо участі в угоді.
5. Укладання лізингової угоди.
6. Укладання кредитної угоди, отримання кредиту для виплати авансу та сплати митних

зборів. 7. Укладання кредитної угоди, отримання кредиту для придбання обладнання. 8. Укладання договору купівлі-продажу, оплата вартості майна. 9. Постачання обладнання. 10. Укладання приймально-передавального акта щодо обладнання. 11. Страхування майна на користь лізингодавця за рахунок лізингоодержувача. 12. Сплата лізингових платежів. 13. Погашення кредиту лізингоодержувачем. 14. Погашення кредиту лізингодавцем.

Лізинг-кредит сприяє активізації інвестицій приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшенню фінансового стану товаровиробників, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

3. Державне кредитування підприємств

Державний кредит — це економічні відносини, які виникають між підприємством і державою внаслідок купівлі першим державних цінних паперів (підприємство стає кредитором держави), а також унаслідок одержання бюджетних і позабюджетних кредитів (підприємство стає позичальником).

Державне кредитування здійснюється наданням бюджетних позик безпосередньо міністерствам, відомствам, іншим центральним органам державної виконавчої влади для фінансування через банківські установи:

- ◆ пускових об'єктів;
- ◆ раніше розпочатих новобудов виробничого призначення;
- ◆ технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств незалежно від форм власності.

Фінансування інвестиційних потреб підприємств буває цільовим, прямим, поворотним, терміновим, забезпеченим заставою чи гарантією (поручительством).

Механізм надання бюджетних позик підприємствам зображено на рис. 4.

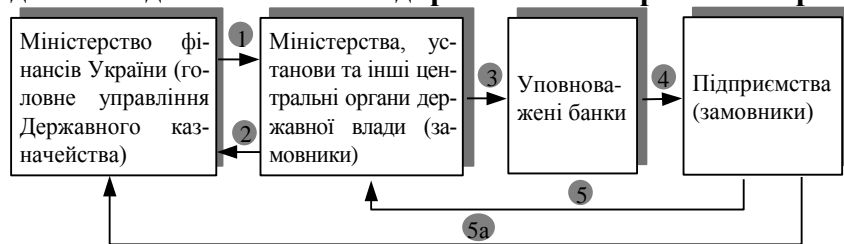

Рис. 4. Порядок фінансування інвестиційних потреб підприємств за рахунок бюджетних позик через уповноважені банки України

1. Перерахування на окремий рахунок коштів, у межах яких надається бюджетна позика відповідно до Державної програми економічного і соціального розвитку України. 2.

Укладання кредитної угоди з визначенням умов надання позик і їх гарантованого повернення у відповідний термін. 3. Порядок подання інформації про об'єкти, які фінансуються. 4.

Укладання кредитних договорів у місячний термін з моменту одержання замовником бюджетних позик. 5, 5а. Копії кредитних договорів і додатків до них, які подаються у двотижневий термін з моменту їх підписання банком.

Уповноважені банки використовують бюджетні кредити відповідно до цільового призначення.

Оплата виконаних робіт з будівництва, реконструкції, технічного переозброєння підприємств і об'єктів виконується вповноваженими банками в межах бюджетної позики за умови надходження від позичальника розрахунково-грошових документів.

За користування бюджетним кредитом підприємства сплачують відсоток бюджету й банку в установлені терміни. Зокрема, кошти підприємств, які надходять у банк за користування бюджетною позикою, перераховуються в державний бюджет в обсязі 60%, а коли до позичальника застосовано штрафні санкції — 70% від загальної суми сплачених

підприємством відсотків. Решта суми поступає в уповноважений банк для покриття витрат на обслуговування бюджетної позики.

Оплата відсотків здійснюється за рахунок власних коштів підприємства.

Контроль за цільовим і ефективним використанням бюджетних кредитів покладається безпосередньо на банки, що фінансують позичальника. До недисциплінованих позичальників, що порушують кредитну угоду, застосовують штрафні санкції.

4. Кредитування підприємств міжнародними фінансово-кредитними інститутами

Підприємства України мають можливість отримувати кредити за рахунок коштів Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Агентства США з міжнародного розвитку, Фонду Євразія, а також коштів урядів зарубіжних країн. Переважно кредити надаються малим та середнім підприємствам через уповноважені банки України.

ТЕМА 6

Особливості кредитування підприємств АПК

1. Система пільгового кредитування підприємств АПК
2. Організація процесу кредитування сільгоспвиробників
3. Напрями стимулювання кредитування АПК у сучасних умовах економічного

розвитку

1. Система пільгового кредитування підприємств АПК

Історично Україна має потужний агропромисловий комплекс, який завжди забезпечував близько 90 % її продовольчих ресурсів. Агропромисловий комплекс (АПК) є органічним поєднанням сільського господарства і галузей промисловості, транспорту, торгівлі тощо, які обслуговують сільське господарство, постачають ресурси і доводять його продукцію до споживача.

Сучасний стан АПК визначають такі фактори:

- відсутність обґрунтованої концепції реформування і розвитку аграрного сектору країни та недосконала законодавча база проведення аграрної реформи;
- значне відставання агропромислового виробництва від інших галузей народного господарства за рівнем фондоозброєння праці;
- застарілі технології виробництва та використання морально і фізично зношеної техніки, що призводить до значних втрат врожаю і низької рентабельності;
- значні платежі в бюджет і особливо позабюджетні фонди призводять до скорочення прибутковості сільськогосподарських підприємств;
- зростання дебіторської заборгованості за реалізовану сільськогосподарську продукцію, що свідчить про необхідність вдосконалення системи розрахунків і додаткового фінансового забезпечення галузі;
- висока ризиковість галузі з відносно низьким рівнем прибутковості порівняно з іншими галузями економіки;
- уповільнена оборотність коштів на виробничій стадії у зв'язку з тривалим у часі технологічним процесом у землеробстві і тваринництві;
- відсутність відповідних механізмів регулювання аграрного ринку та підтримання цін на основні види сільськогосподарської продукції;
- відсутність дієвих механізмів захисту внутрішнього ринку та заходів щодо створення сприятливих умов для експорту сільськогосподарської продукції;
- поступове і нерівномірне нагромадження витрат;
- низький рівень інвестиційної привабливості.

Враховуючи ці та інші особливості, що впливають на розвиток галузі, сільськогосподарські товаровиробники не можуть забезпечити себе власними обіговими коштами у повному обсязі, у зв'язку з чим виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, в основному за рахунок банківських кредитів.

Кредити, надані сектору нефінансових корпорацій за видами економічної діяльності						
Показники	Зміна у річному обчисленні, %					
	2008	2009	2010	2011		
				березень	червень	вересень
Усього	70.3	4.2	8.4	15.1	17.3	16.8
Сільське господарство	76.3	-9.7	2.0	16.5	22.2	28.4
Промисловість	60.1	1.2	18.8	25.1	18.8	11.3
Будівництво	85.4	6.1	3.6	6.1	3.5	4.4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	52.3	6.3	5.3	10.7	14.5	18.9
ІВБГ	-16.1	0.4	11.1	8.5	9.0	10.5

Кому як не аграріям знати, як важко сьогодні працювати при обмеженому фінансуванні. Часи, коли банківські кредити вільно давалися, минули. А якщо навіть окремі банки їх видають, то відсотки просто вражають, та й вимоги до сільгосппідприємств стали більш жорсткими. Світова фінансово-економічна криза внесла свої корективи. І як наслідок, в Україні половина балансових звітів реструктуризована або неоплачена. Відповідно банки з великою пересторогою ставляться до видачі кредитів аграріям.

На кінець жовтня 2010 р. позики держави становили \$734 млрд, це приблизно 80% ВВП країни. У глобальному масштабі вони не збільшилися за останні два роки. Про це зауважив Жак МУНЬЄ, голова правління Каліон Банк Україна, виступаючи на міжнародній конференції, організованій УКАБ. З його слів, позики у сільськогосподарський сектор, який становить 17% виробництва країни, є відносно стабільними і сягають \$56 млрд.

Серед банків-лідерів, які активно надають кредити підприємствам АПК, можна назвати "Аваль" (надав близько 31 % від загальної суми кредитів, виданих сільгоспвиробникам), "Промінвестбанк" (близько 13 %), "Приватбанк" (близько 9 %), "Індекс-банк" і "Прокредитбанк". Найбільш привабливими є галузі агропромислового комплексу, пов'язані з вирощуванням і переробкою рослинницької продукції. Це пояснюється більш швидким оборотом капіталу в цих галузях і можливістю позичальників погашати кредити протягом 8—10 міс. із моменту їх видачі.

Кредитування сільського господарства потребує формування банками адекватної кредитної політики, яка б виходила зі статусу аграрного сектору і завдяки цьому створювала б пріоритетні умови для його розвитку.

Аграрному сектору притаманні особливості об'єктивного характеру, що позначаються на кредитних відносинах, а саме:

- подовжений цикл виробництва;
- підвищена кредитомісткість галузі;
- потреба у тривалих строках залучення кредитних ресурсів;
- необхідність швидкої переробки та реалізації виробленої продукції внаслідок неможливості зберігати її протягом тривалого часу;
- специфічність застави з погляду ліквідності та мінливості заставної вартості (зокрема землі та майна спеціалізованих виробництв);
- сезонність виробництва продукції, особливо у рослинництві;
- залежність від впливу погодних факторів рівня врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин;
- низький рівень менеджменту, відсутність реального власника та кваліфікованого персоналу на сільськогосподарських підприємствах.

З метою стимулювання кредитування сільського господарства та в результаті посилення зусиль уряду щодо реформування аграрного сектору у 2000 р. в Україні була впроваджена система пільгового кредитування АПК, відповідно до якої кредити надаються не безпосередньо сільгоспвиробникам, а банкам, що беруть участь у програмі кредитування АПК, з частковим погашенням кредитних ставок за рахунок коштів державного бюджету.

Метою цієї системи було припинення постачань матеріально-технічних ресурсів на село через державні структури та забезпечення своєчасного виконання посівних робіт і збирання врожаю.

Кредитування здійснюється в напрямках, визначених Кабінетом Міністрів України, шляхом безпосереднього спрямування банками коштів на оплату розрахунково-платіжних документів, наданих позичальниками до сплати.

Система пільгового кредитування АПК поширюється:

- на цукрові та буряконасінневі заводи;
- зернозаготівельні та зернопереробні підприємства;
- підприємства та організації споживчої кооперації;
- сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що займаються заготівлею і збутом сільськогосподарської продукції;
- спеціалізовані підприємства з виробництва м'яса свинини та птахогосподарства;
- підприємства та організації сільськогосподарського машинобудування, що займаються виробництвом і реалізацією сільськогосподарської техніки;
- інші підприємства агропромислового комплексу.

Компенсація надається:

1) підприємствам АПК, які залучили кредити у поточному році за умови, що сума відсотків за кредитом та за додатково укладеними договорами, а також за кредитами кредитних спілок не перевищує у національній валюті 18% річних для короткострокових та 17%— для середньо- та довгострокових кредитів;

2) підприємствам АПК, які залучили кредити у поточному році за умови, що сума відсотків за кредитом та за додатково укладеними договорами, а також за кредитами кредитних спілок не перевищує в іноземній валюті — не більше 12% річних для короткострокових, та 11% для середньо- і довгострокових кредитів;

Сільськогосподарським підприємствам, за залученими кредитами, пов'язаними з будівництвом тваринницьких і птахівничих комплексів та систем зрошення компенсація надається в розмірі 1,2 облікової ставки НБУ, що діє на дату нарахування відсотків за користування кредитами;

З метою стимулювання розвитку фінансової інфраструктури та збільшення доступу до кредитних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників до списку кредиторів окрім банків також були включені кредитні спілки.

Банки для здійснення пільгового кредитування АПК можуть використовувати не тільки кошти, надані Національним банком, а й інші акумульовані ресурси. Кредитні союзи пропонують сільгоспвиробникам більш спрощену процедуру оформлення кредиту, але вимагають вищі відсоткові ставки за кредитами.

На сьогодні переважна частина кредитів, наданих сільгоспвиробникам, є короткостроковими (строком до 12 міс), що, як правило, спрямовані на забезпечення фінансування польових робіт, тоді як довгострокові кредити дають змогу вирішити проблему розширення виробництва та оновлення виробничих фондів.

Під час оформлення кредитних угод, що укладаються банками із сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими підприємствами агропромислового комплексу, у договорі встановлюється відсоткова ставка, згідно з якою нараховується сума плати за користування кредитом на загальних підставах, і додатково зазначається:

- розмір часткової (компенсаційної) плати за користування кредитами банків (у відсотках), яка відшкодовується за рахунок коштів державного бюджету;
- розмір плати за користування кредитом (у %), яку має сплатити банку позичальник.

Пільгові кредити надаються виключно на конкурсній основі у межах встановлених за регіонами лімітів для часткової компенсації ставки за кредитами за рахунок коштів державного бюджету, визначених Міністерством аграрної політики та продовольства України за погодженням із Міністерством фінансів. При видачі пільгового кредиту сільгоспвиробникам банки обов'язково враховують наявність гарантованих умов для їх погашення.

Ефективність дії цільової програми фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств через систему здешевлення кредитів багато в чому залежить від механізму її практичної реалізації.

Отже, механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами, наданими сільгоспвиробникам, є надто громіздким внаслідок значної кількості учасників, що значно ускладнює процедуру отримання пільгового кредиту та збільшує час його оформлення банківськими установами.

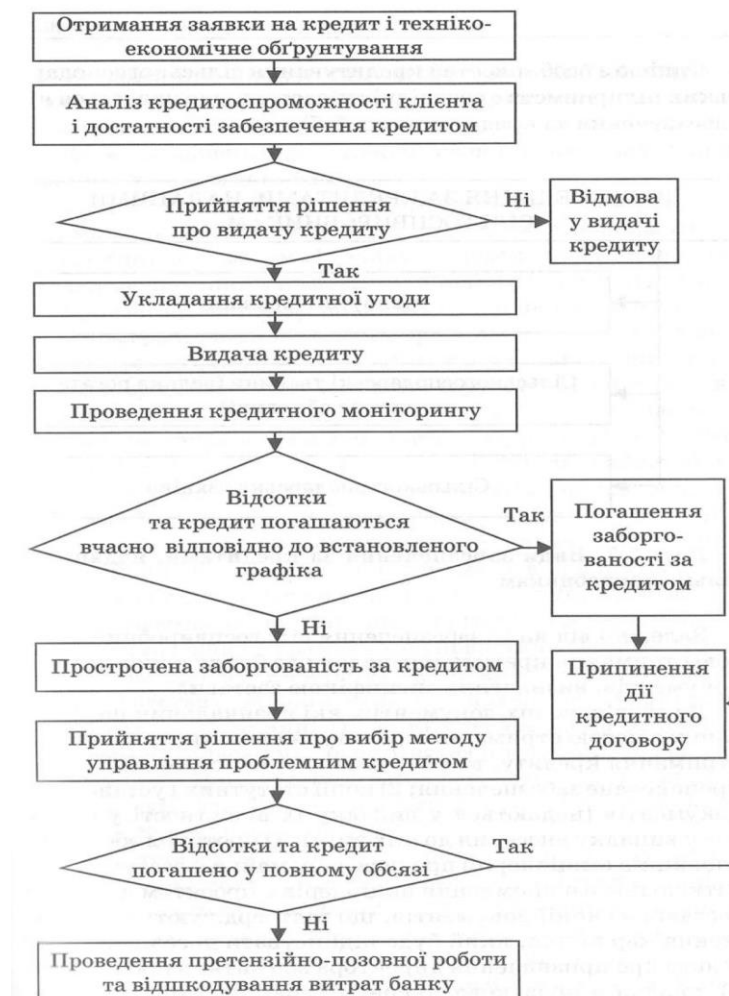
Також до недоліків запропонованої системи кредитування АПК можна віднести:

— недостатність коштів державного бюджету, що виділяються на здешевлення кредитів для сільгоспвиробників занадто складна процедура оформлення пільгових кредитів, що затримує доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів;

— неповернення отриманих кредитів сільгоспвиробниками. Усе це, зрозуміло, не стимулює банки до подальшого фінансування сільського господарства.

2. Організація процесу кредитування сільгоспвиробників

Організація процесу кредитування сільськогосподарських підприємств не відрізняється від кредитування інших суб'єктів господарювання.

Однією з особливостей кредитування сільськогосподарських підприємств є своєрідність застави, що надається як забезпечення за кредитом.

Види забезпечення за кредитами, наданими

- 1) сільськогосподарська техніка;
- 2) сільськогосподарські тварини (велика рогата худоба або свині);
- 3) майбутній врожай.

Залежно від виду забезпечення сільгоспвиробник з метою отримання кредиту має подати до банку пакет певних документів, визначених специфікою застави.

До обов'язкових документів, які позичальник подає до банку з метою отримання кредиту, належать:

- 1) заявка на отримання кредиту, в якій вказано суму, строк, мету і запропоноване забезпечення;
- 2) копії статутних і установчих документів (надаються у випадку їх відсутності у банку або у випадку внесення до них змін);
- 3) протокол зборів засновників (акціонерів) про передачу майна в заставу з відміткою про ознайомлення акціонерів з проектом договору застави;
- 4) копії документів, що підтверджують повноваження керівника, який буде підписувати договір застави (наказ про призначення директора або витяг з протоколу);
- 5) довідка з податкової інспекції про відсутність податкової заборгованості у підприємства-заставника на дату укладання договору застави;
- 6) довідка з Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості;
- 7) страховий поліс на користь банку;
- 8) акт перевірки наявності забезпечення.

Крім зазначених документів позичальник надає інші документи на вимогу банку.

Так, у разі кредитування під заставу майбутнього врожаю сільськогосподарські підприємства надають до банку такі документи:

- 1) заяву на передачу в заставу врожаю із зазначенням номера поля та його площі;
- 2) додаток до протоколу зборів засновників (акціонерів) із зазначенням номера поля, його площі, врожайності, кількості врожаю (у тонах), переданого у заставу, заставної вартості (за тонну), суми загальної заставної вартості;
- 3) карту полів з розміщенням культур, переданих у заставу, завірену районним управлінням земельних ресурсів;
- 4) посвідчення (довідку) про якість засіяних культур від районної насінницької інспекції;
- 5) копії документів, що підтверджують обробіток полів, на яких засіяно врожай, переданий у заставу;
- 6) реєстр договорів оренди земельних паїв, завірений районною радою;
- 7) копії документів, що підтверджують наявність у сільськогосподарського підприємства техніки і приміщень, необхідних для збирання і збереження врожаю;
- 8) довідку з районного управління сільського господарства про середньорічну врожайність культур, переданих у заставу, за конкретним господарством (в окремих випадках — за останні три роки);
- 9) довідку з районного управління сільського господарства про кількість і вид засіяних культур, урожай яких передається в заставу;
- 10) звіт суб'єкта оціночної вартості про вартість, за якою може бути реалізований врожай.

Однією з умов кредитування сільгоспвиробників є страхування предмета застави.

У договорі страхування обов'язково має передбачатися пункт, що обумовлює виплату страхового відшкодування у разі настання страхового випадку на користь банку. *Строк договору страхування має дорівнювати строку дії договору застави. Страховий платіж здійснюється за рахунок заставника. Страхову компанію визначає банк.*

Перевагами сільськогосподарської продукції з погляду її заставної цінності є висока ліквідність, можливість стандартизації та здатність бути предметом біржової торгівлі.

З метою забезпечення належного контролю за схоронністю предмета застави проводяться його перевірка і переоцінка впродовж строку дії договору застави відповідно до кредитних процедур. Застава зібраного врожаю може бути переоформлена як застава готової продукції (зібраних сільськогосподарських культур) з визначенням ідентифікуючих ознак зібраних культур за кількістю та місцем зберігання. Готову продукцію як предмет застави рекомендується зберігати на сертифікованих складах з оформленням простих або подвійних складських свідоцтв відповідно до Закону України "Про зерно та ринок зерна в Україні"¹.

У разі надання кредиту під заставу сільськогосподарських тварин, крім обов'язкових, позичальник має додатково подати до банку такі документи:

- 1) довідку про проведення досліджень на лейкоз, бруцельоз і туберкульоз;
- 2) довідку про проведення щеплень;
- 3) звіт про стаї тваринництва у регіоні;
- 4) довідку про оціночну вартість застави.

Як застава переважно приймаються велика рогата худоба (ВРХ) або свині.

Обов'язковою умовою є страхування від падежу і хвороб заставлених сільськогосподарських тварин.

Кредитування під заставу сільськогосподарської техніки здійснюється з урахуванням дати випуску або інтенсивності експлуатації (пробігу). Так, як застава приймаються:

— трактори вітчизняного виробництва (в тому числі виробництва Російської Федерації, Білорусі) — не старше п'яти років із дати випуску, імпортного виробництва — не старше семи років із дати випуску;

— комбайни вітчизняного виробництва (в тому числі виробництва Росії) — не старше семи років з дати випуску, імпортного виробництва — не старше десяти років з дати випуску;

— борони, культиватори — не старше восьми років з дати випуску;

— плуги — не старше десяти років з дати випуску.

Для отримання кредиту під забезпечення сільгосптехніки позичальник, крім обов'язкових документів, має надати банку:

1) документи, що підтверджують право власності на цю техніку: договір купівлі-продажу; накладні на придбання; платіжне доручення на оплату; акт приймання-передачі;

2) довідку з Держтехнагляду за кожним видом сільгосптехніки про відсутність заборони на такий вид застави;

3) технічний паспорт.

Після укладання договору застави банк має накласти заборону на це майно в Державному реєстрі рухомого майна. Реєстрація здійснюється за рахунок заставника.

До основних рекомендацій щодо мінімізації кредитних ризиків, визначення переліку заходів, спрямованих на впровадження нових підходів і механізмів, які б могли збільшити для банків привабливість кредитування агропромислових підприємств, можна віднести формування дійової системи страхування ризиків, узгодження позицій з проблем впровадження іпотеки землі, створення ефективної системи роботи товарних бірж, впровадження механізму використання складських розписок.

3. Напрями стимулювання кредитування АПК у сучасних умовах економічного розвитку

Одним із напрямів стимулювання кредитування галузей АПК є використання строкових фінансово-кредитних інструментів — ф'ючерсних і форвардних контрактів, що мають певні переваги як для сільськогосподарських виробників, так і для банків. Використання строкових фінансово-кредитних інструментів дає сільгоспвиробникам

можливість укласти кредитні угоди з банками до реального строку отримання кредитних коштів, забезпечуючи певну диверсифікацію своєї діяльності.

Використання ф'ючерсних контрактів означає, що покупець або продавець може купити право на придбання або продаж певної суми кредитних коштів у майбутньому на раніше визначених умовах. Форвардний контракт — подібний за суттю інструмент, проте застосовується лише в позабіржовій торгівлі. У сфері кредитування сільськогосподарських товаровиробників доцільно застосовувати саме форвардні контракти.

Придбавши форвардний контракт, сільськогосподарське підприємство-позичальник отримує гарантію на одержання в майбутньому кредитних коштів за обумовленою відсотковою ставкою та у визначеному обсязі. Як цінний папір форвардний контракт можна перепродати іншій особі, однак лише за погодженням із банком-емітентом, який визначатиме кредитоспроможність цієї особи.

Запровадження механізму форвардного кредитування дає можливість:

— знизити вартість кредиту (підприємство-позичальник сплачує певну частку відсотків у вигляді вартості форвардного контракту раніше, ніж одержує реальний кредит, що дає змогу банку-кредитору зменшити ставку відсотка за кредитом на суму кредитного ризику);

— вдосконалити систему планування діяльності сільгоспвиробників;

— забезпечити безперервний процес виробництва сільськогосподарської продукції.

При використанні форвардного контракту прибуток банків-емітентів буде формуватися:

— від обороту грошей, що над ходитимуть у результаті продажу форвардних контрактів;

— у вигляді отриманих відсотків за кредити.

Позичальник матиме вигоду лише за умови, коли вартість форвардного контракту не перевищуватиме суми відсотків, сплачених за користування кредитом.

Слід зазначити, що вартість форвардного контракту і зменшення суми платежів за відсотковою ставкою мають умовний характер і можуть змінюватися залежно від загальнооекономічних чинників — темпів інфляції, рівня облікової ставки Національного банку, стану кредитного ринку, зміни нормативної бази тощо.

ТЕМА 7

Створення резерву для покриття можливих втрат від кредитних операцій

1. Сутність резерву для відшкодування можливих втрат від кредитних операцій банків
2. Критерії прийняття забезпечення за кредитними операціями при розрахунку резервів
3. Порядок розрахунку резерву під кредитні ризики
4. Порядок використання резервів для покриття можливих втрат від кредитних операцій

1. Сутність резерву для відшкодування можливих втрат від кредитних операцій банків

На сьогодні порядок формування і використання резерву для покриття можливих втрат за кредитними операціями банків регламентується Положенням НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", затвердженим постановою від **06.07.2000** р. № **279** (зі змін і доп.).

Створення резерву під кредитні ризики — це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

Банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій з урахуванням результатів оцінки кредитоспроможності позичальників і вартості забезпечення за кредитом.

Об'єктом резервування для покриття можливих втрат від кредитних операцій банку є:

- кошти на кореспондентських рахунках, відкритих в інших банках, і строкові депозити, розміщені в інших банках;
- вимоги, придбані за операціями факторингу;
- гарантії, поручительства, підтверджені акредитиви, акцепти та авалі;
- кредити, надалі за врахованими векселями суб'єктам господарювання та фізичним особам;
- кредити овердрафт;
- кредити, надані за операціями РЕПО суб'єктам господарювання;
- кредити, надані органам державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання, фізичним особам і банкам;
- зобов'язання з кредитування, надані банкам і клієнтам;
- сумнівна заборгованість за кредитами, наданими клієнтам, за депозитами, розміщеними в інших банках, за виплаченими гарантіями та врахованими векселями.

Не здійснюється формування резерву під кредитні ризики:

- за бюджетними кредитами — бюджетні кошти, які розміщені банком у вигляді кредитів на підставі договору з розпорядником цих коштів, за якими банк не несе кредитного ризику;
- кредитними операціями між установами в системі одного банку (для банків зі 100% іноземним капіталом — за кредитними операціями з материнською компанією, якщо ця компанія має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "інвестиційний клас");
- операціями фінансового лізингу, якщо об'єктом цих операцій є нерухоме майно;
- коштами, що розміщені банком на умовах субординованого боргу;
- позабалансовими зобов'язаннями з кредитування, за якими банк не повинен надавати кошти за першою вимогою контрагента (тобто за якими банк не несе ризику);
- коштами в іноземній валюті, що перераховані НБУ за операціями прямого РЕПО.

Чистий кредитний ризик — це валовий кредитний ризик, класифікований за ступенем ризику і зменшений на взятє забезпечення (в абсолютних показниках).

Валовий кредитний ризик для кредитора — це загальна заборгованість за кредитними операціями.

З метою реальної оцінки доходів і визначення розміру регулятивного капіталу банку встановлюється порядок формування та використання резерву під прострочені та сумнівні щодо отримання доходи за кредитними операціями.

Нараховані доходи за кредитними операціями вважаються простроченими, якщо платіж із погашення відсотків за кредитом прострочено понад 31 день.

Нараховані доходи за кредитними операціями банків вважаються сумнівними щодо отримання, якщо платіж за основним боргом прострочений понад 180 днів або платіж із погашення відсотків за кредитом — понад 60 днів.

Формування резерву під прострочені та сумнівні щодо отримання нараховані доходи банки здійснюють щомісяця в розмірі **фактичної заборгованості** за станом на перше число місяця, наступного за звітним.

Заборгованість за простроченими і сумнівними щодо отримання нарахованими доходами належить до **нестандартної заборгованості за кредитом**.

Резерви формуються щомісяця в повному обсязі за групами ризику з урахуванням сум заборгованостей за кредитними операціями (у тому числі надані зобов'язання з кредитування) станом на перше число місяця, наступного за звітним.

2. Критерії прийняття забезпечення за кредитними операціями при розрахунку резервів

У банківській практиці виокремлюють такі види забезпечення за кредитом, як безумовні гарантії та предмети застави.

До **безумовних гарантій**, що беруться для розрахунку резерву під кредитні ризики, належать гарантії:

- Кабінету Міністрів України;
- банків, які мають офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж "інвестиційний клас";
- урядів країн категорії "А" (країни Європи, США, Канада, Нова Зеландія, Японія);
- міжнародних багатосторонніх банків (МБРР та ЄБРР);
- забезпечені гарантії банків України.

Як предмети застави можуть бути прийняті майно та майнові права позичальника чи майнових поручителів (третіх осіб), а саме:

- майнові права на грошові депозити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж "інвестиційний клас";
- іменні ощадні сертифікати, що випущені банком-кредитором, або майнові права на грошові кошти позичальника чи майнового поручителя, що розміщені на депозиті в банку-кредиторі, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання позичальником кредитної угоди;
- дорогоцінні метали, які належать позичальнику і зберігаються в банку-кредиторі;
- державні цінні папери;
- недержавні цінні папери — облігації та акції підприємств, що мають активний ринок, ощадні сертифікати на пред'явника, випущені банком-кредитором, ощадні сертифікати інших банків, інвестиційні сертифікати;
- зареєстроване нерухоме майно;
- рухоме майно (майно в матеріальній формі, яке не є нерухомістю);
- інші майнові права.

До розрахунку резерву під кредитні ризики предмети застави приймаються за ринковою вартістю. Якщо предметом застави є цінні папери, то їх вартість визначається відповідно до Положення НБУ "Про порядок формування резерву під операції банків України з цінними паперами", затвердженим постановою від 02.02.2007 р. №31.

Безумовні гарантії беруться до розрахунку резервів під кредитні ризики за такими коефіцієнтами:

- Кабінету міністрів України;
- Урядів країн категорії «А»;
- Міжнародних багатосторонніх банків;
- Банків з рейтингом не нижче, ніж «інвестиційний клас», забезпечені гарантії банків України.

3. Порядок розрахунку резерву під кредитні ризики

Розмір резерву під кредитні ризики визначається шляхом зважування чистого кредитного ризику на встановлений коефіцієнт резервування за відповідною категорією кредитної операції.

Резерв кредитних ризиків за операціями в іноземній валюті, що проводяться на міжбанківському ринку, формується за коефіцієнтами резервування 1, 5, 20, 50, 100% відповідно до категорії кожної окремої операції без додаткової оцінки надходжень позичальника в іноземній валюті.

Під час розрахунку резерву з урахуванням ризику країни чистий кредитний ризик зважується на один із двох коефіцієнтів резервування, що є більшим:

- або коефіцієнт резервування за ступенем ризику залежно від категорії кредитної операції;
- або коефіцієнт резервування за ризиком країни позичальника.

При цьому має також враховуватися прогноз зміни рейтингу, який може бути:

- "позитивним" — свідчить про те, що рейтинг може підвищитися;
- "негативним" — свідчить про те, що рейтинг може знизитися;
- "стабільним" — свідчить про малу ймовірність змін;
- "таким, що розвивається" — свідчить про можливе підвищення або зниження.

Банки, в яких відкрито кореспондентські рахунки, поділяються за групами відповідно до рейтингу країни, що визначається міжнародними рейтинговими агентствами.

Розмір резерву за кредитними операціями, що здійснюються на міжнародному ринку, визначається шляхом зважування суми грошових коштів на кореспондентському рахунку окремого банку, на відповідний коефіцієнт резервування.

Коефіцієнти резервування за групами банків, у яких розміщені грошові кошти на кореспондентських рахунках або депозитних рахунках до запитання

Групи банків, у яких відкрито кореспондентський рахунок	Коефіцієнт резервування, %
1	0
2	2
3	10
4	20
5	30
6	40
7	50
8	100

Резерв під кредитні ризики розраховується та формується головним банком і його філіями. За повноту формування резервів відповідальність несе головний банк. Сума резервів під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитом обліковується на контрактивних рахунках банку.

Контрактивні рахунки — це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Операції за цими рахунками відображаються за методами відображення операцій за пасивними рахунками.

Критерії, що використовуються банками при класифікації кредитного портфеля, а також у процедурах прийняття і виконання рішень щодо формування та використання резерву під кредитні ризики, мають відображатися у відповідних документах банку, що визначають його кредитну політику. Контроль за повнотою сформованого резерву здійснюється за даними місячного балансу банку.

Нараховані доходи, визнані згідно з чинним законодавством безнадійними щодо отримання, списуються за рішенням правління банку за рахунок резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Рис. Об'єкти резервування та нормативи відрахувань до резерву під кредитні ризики

4. Порядок використання резервів для покриття можливих втрат від кредитних операцій

Резерв під кредитні ризики використовується лише для покриття збитків за безнадійною кредитною заборгованістю банку.

Безнадійною визнається заборгованість за кредитом, яка відповідає таким вимогам:

- заборгованість за зобов'язаннями, за якою минув строк позовної давності;
- заборгованість, яка не була погашена внаслідок недостатності майна фізичної чи юридичної особи, оголошеної банкрутом у встановленому законодавством порядку, або юридичної особи, що ліквідується;
- заборгованість, яка не була погашена внаслідок недостатності коштів, одержаних від продажу на відкритих аукціонах (публічних торгах) майна позичальника, переданого в заставу як забезпечення заборгованості за кредитом, за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не привели до повного покриття заборгованості;
- заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;
- прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми, померлими або недієздатними, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі, заборгованість за зобов'язаннями, за якою минув строк позовної давності, та ін.

Рішення про визнання заборгованості за кредитом безнадійною приймається відповідним кредитним органом банку на підставі висновків, наданих кредитним відділом за погодженням з іншими профільними підрозділами.

Рішення про списання безнадійної заборгованості за кредитом за рахунок резерву під нестандартну заборгованість приймається правлінням банку.

Банк має право списати безнадійну заборгованість за кредитом за рахунок резерву під нестандартну заборгованість у разі:

- а) звернення до суду з позовом (заявою) про стягнення заборгованості з боржника або про порушення справи про його банкрутство чи стягнення заставленого ним майна;
- б) вчинення нотаріусом за поданням банку виконавчого напису про стягнення заборгованості з боржника або заставленого майна.

Заборгованість, забезпечена заставою, погашається у порядку, передбаченому нормами Закону України "Про заставу".

Банки зобов'язані продовжувати претензійну роботу з клієнтами щодо повернення ними боргу, списаного за рахунок резерву під нестандартну заборгованість за кредитом, протягом усього строку позовної давності.

4. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ, ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИХ АКТІВ

ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. №2654-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 р. №448/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. №898-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.2003 р. №979-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 р. №723/97-ВР (в новій редакції від 11.12.2003 р. №1381-IV) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001р. №2740-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Конституція України прийнята на п'ятій сесії ВРУ від 28.06.1996 р. №2952-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 21.03.2004 р. N 22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. №492 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Положення про валютний контроль: Затв. Постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. №49 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Положення про визначення звичайної відсоткової ставки за депозит: Затв. Постановою Правління НБУ від 23.07.1997 р. №247 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 16.12.2002 р. №508 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
17. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості: Затв. Постановою Правління Національного банку України 13.12.2002 р. №505 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 08.08.2001 р. №334 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
19. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Затв. Постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. №279 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

20. Аналіз ринку банківських послуг : навч. посіб. / Ред. В.Б.Захожай, С.С.Герасименко. — К.: МАУП, 2006. — 188 с.
21. Банківська справа : навч. посіб. / За ред. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-Бланш, 2001. — 314 с.
22. Банківські операції : навч. посіб. / В.І. Капран, М.С. Кривченко, О.К.Коваленко, С.І.Омельченко. — К.: ЦНЛ, 2006. — 208 с.
23. Банківські операції : підручник / За ред. В.І.Міщенко, Н.Г.Слав'янської. — К.: Знання, 2004. — 727 с.
24. Банківські операції : підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. — Тернопіль: Вид-во ТНЕУ "Економічна думка", 2009. — 696 с.
25. Банківські операції : підручник. — 2-ге вид., випр. і доп. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
26. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа : підручник / О.Д. Вовчак, Н.М. Рушишин, Т.Я. Андрейків. — К.: Знання, 2008. — 564 с.
27. Іпотека — практика застосування. — Харків: «Страйд», 2004. — 528 с.
28. Іпотечне кредитування : навч. посіб./ Під ред. О.С.Любунь. — К.: ЦНЛ, 2005. — 430 с.
29. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій. — Тернопіль: Економічна думка, Карт-Бланш, 2001. — 320 с.
30. Любунь О.С. Система банківського менеджменту : навч. посіб. — К.: Кондор, 2007. — 356 с.
31. Любунь О.С., Кіреєв О.І., Денисенко М.П. Іпотечний ринок : підручник. — К.: Атіка, 2006. — 288 с.
32. Лютий І.О., Солодка О.О. Банківський маркетинг : навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 395 с.

33. Мещеряков А.А. Організація діяльності комерційних банків : навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2007. — 608 с.
34. Михайлів З.В., Гаталяк З.П., Горбаль Н.І. Міжнародні кредитно-розрахункові відносини та валютні операції : навч. посіб. — Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004.
35. Міщенко В.І. Банківські операції : підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренева. — К.: Знання, 2007. — 796 с.
36. Петрук О.М. Банківська справа : навч. посіб. / За ред. Ф.Ф.Бутинця. — К.: Кондор, 2004. — 461 с.
37. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції : підручник. — К.: ЦУЛ, 2003.
38. Стрельбицька Л.М., Стрельбицький М.П. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності : монографія. — К.: Кондор, 2004. — 600 с.
39. Чижов Н.А. Управление клиентской базой банка. - М.: Альфа-Пресс, 2007. — 284 с.
40. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2002. — 183 с.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

41. <http://aub.org.ua> — веб-сайт Асоціації українських банків.
42. <http://bank.gov.ua> — офіційний веб-сайт Національного банку України.
43. <http://mdaфин.org.ua> — веб-сайт кафедри фінансів Миколаївського державного аграрного університету.
44. <http://pidruchniki.ws> — бібліотека українських підручників.
45. <http://portal.rada.gov.ua> — офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
46. <http://www.bank.gov.ua/control/bankdict/banks> — довідник банківських установ.
47. <http://www.me.gov.ua> — офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.
48. <http://www.nbuv.gov.ua> — Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського.
49. <http://www.nssmc.gov.ua> — офіційний веб-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.
50. <http://www.ukrbanks.info> — все про банки в Україні.
51. <http://www.ukrstat.gov.ua> — офіційний веб-сайт Державної служби статистики.
52. <http://www.unia.com.ua> — веб-сайт Української Національної Іпотечної Асоціації.

Робочу програму склала:
асистент кафедри фінансів

Т.О. Чайка